

บทที่ 4

ศึกษากรณีเฉพาะลำน้ำเสีย

4.1 ความเป็นมาของปัญหา

การผลิตเกลือสินเธาว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มิใช่ปรากฏการณ์ที่เริ่มจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่มีการผลิตมาตั้งแต่อดีตซึ่งใช้วิธีแบบง่าย ๆ มีการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน หรือใช้แลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ (Barter System) เท่านั้น ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการนำมาจากนายจ้างแต่ก็จำนวนน้อย และการผลิตเกลือส่วนใหญ่จะทำกันในฤดูแล้ง ด้วยการขุดเกลือหน้าผาหิน "ดินเอี้ยด" นำมาใส่รางที่เจาะจากต้นไม้เติมน้ำลงไป น้ำที่ได้เค็มจัดจะต้องต้มนานหลายชั่วโมงเพื่อจะได้ผลึกเกลือ ดินที่เหลือจากการละลายเกลือออกไปแล้วก็จะนำมากองไว้ใกล้ๆ บริเวณต้มเกลือ นานๆ เข้าก็กลายเป็นเนินดิน

ต่อมาการผลิตเกลือได้นำเอาวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการผลิตเกลือ เพื่อให้ได้มาซึ่งปริมาณเกลือมากกว่าเพื่อจำหน่ายหรือในรูปของการค้า วิธีที่ใช้ก็คือการสูบน้ำใต้ดินเค็มในชั้นหินอุ้มน้ำ (Aquifer) ที่มีเกลือใต้ดินหรือหินเกลือ (Rock Salt) มีความลึกตั้งแต่ 40-70 เมตร ชั้นมาตากหรือต้ม ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการผลิตเกลือโดยการสูบน้ำใต้ดินชั้นมาตากหรือต้ม มีอยู่ 7 แห่ง แต่ที่สำคัญมีอยู่ 5 แห่ง คือ

1. พื้นที่หนองบ่อ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม
2. พื้นที่ อ.บ้านม่วง จ.สกลนคร
3. พื้นที่ อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี
4. พื้นที่ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
5. พื้นที่ อ.ขามทะเลสอ จ.นครราชสีมา

การผลิตเกลือโดยการสูบน้ำใต้ดินเค็ม ขึ้นมาทำนาเกลือในบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม ได้เริ่มมีขึ้นประมาณ พ.ศ.2512 จากการขุดเจาะน้ำบาดาลเพื่อใช้ประโยชน์ในการอุปโภค-บริโภคหลังที่ว่าการอำเภอบรบือในระดับความลึก 90 ฟุตพบว่าน้ำใต้ดินมีความเค็มประมาณ 50-60 กรัม/ลิตร¹ สามารถนำมาตากให้แห้งเป็นเกลือได้เมื่อประชาชนในบริเวณนั้นทราบข่าว จึงมีการขุดเจาะบ่อบาดาลเพื่อสูบน้ำใต้ดินเค็มขึ้นมาทำนาเกลือหรือต้มเกลือและได้มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยทำลานตากเกลือเป็นอุตสาหกรรม คือ ทำลานตากเป็นคอนกรีตทำให้เกลือที่ผลิตได้สะอาด บริสุทธิ์ และมีคุณภาพดี

แต่เนื่องจากการผลิตเกลือสินเธาว์ ด้วยวิธีการสูบน้ำใต้ดินเค็มขึ้นมาตาก หรือเป็นอุตสาหกรรมนาเกลือในบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำหนองบ่อ ซึ่งมีเกลือและน้ำขมเหลืออยู่จากการผลิตเกลือในบริเวณนอกและในขอบอ่างเก็บน้ำ ทำให้น้ำในอ่างเก็บน้ำเค็ม และในฤดูฝนจะมีน้ำไหลผ่านมาจากด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก ล้นเข้าบริเวณอ่างเก็บน้ำ พาเอาน้ำเค็มจากบริเวณนี้ออกไปทำความเสียหายแก่การเพาะปลูกของเกษตรกร โดยเฉพาะพื้นที่นาข้าวในบริเวณลุ่มน้ำเสียวตลอดแนวที่น้ำเค็มไหลผ่าน ซึ่งมีความยาวประมาณ 225 กิโลเมตร โดยหนองบ่อมีศักยภาพในการผลิตเกลือสูงกว่าที่อื่นมาก และยังเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำเสียวลำน้ำสายเดียวที่ไหลจากหนองบ่อผ่านพื้นที่ 3 จังหวัด 7 อำเภอ คือ พื้นที่ อ.บรบือ วาปีปทุม จ.มหาสารคาม อ.บhumรัตน เกษตรวิสัย สุวรรณภูมิ โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด และไหลลงแม่น้ำมูลที่ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ²

ปัจจุบันสภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำหนองบ่อมีสภาพเป็นน้ำเค็ม มีความเค็มหรือปริมาณเกลือในน้ำมากกว่าน้ำทะเลในอ่างไทยถึง 2 เท่า สภาพความเค็มของน้ำในลำน้ำเสียว จากสถิติการวัดค่าของน้ำในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2533 มีรายละเอียดดังนี้³

¹กรมพัฒนาที่ดิน, "ความรู้เรื่องดินเค็มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" (กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาที่ดิน, 2531), หน้า 91

²อภิศักดิ์ โสมนินทร์, "การศึกษาผลกระทบจากน้ำเค็ม, "วารสารภูมิศาสตร์" (15 มีนาคม 2533):231.

³กรมชลประทาน, "โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำเสียว จ.มหาสารคาม" (กรุงเทพมหานคร : กรมชลประทาน, 2533), หน้า 1.

อ่างเก็บน้ำหนองบ่อความเค็ม 144,000 ไมโครโมร์ส (น้ำ 1 ลิตร มีเกลือ 92 กรัม หรือ 92 กรัม/ลิตร)

ฝายห้วยเสียว บ้านยาง	อ.บรบือ	73,000	ไมโครโมร์ส	(47 กรัม/ลิตร)
ฝายประชาอาสา	อ.วาปีปทุม	48,500	ไมโครโมร์ส	(31 กรัม/ลิตร)
ฝายบ้านแดง	อ.วาปีปทุม	58,500	ไมโครโมร์ส	(37 กรัม/ลิตร)
ฝายบ้านหัวเรือ	อ.วาปีปทุม	13,000	ไมโครโมร์ส	(8 กรัม/ลิตร)

ซึ่งในความเป็นจริงแล้วค่าความเค็มของน้ำที่เหมาะสมกับการเกษตรและการอุปโภคบริโภค นั้น จะต้องมีปริมาณเกลือในน้ำไม่เกิน 2,000 ไมโครโมร์ส หรือปริมาณเกลือไม่เกิน 1 กรัม/ลิตร แต่อย่างไรก็ตาม จากสาเหตุที่กล่าวแล้วข้างต้นก็พอจะแบ่งช่วงอันตรายของสภาพน้ำเค็มที่มีผลกระทบต่อการใช้งานในลุ่มน้ำเสียวได้เป็น 3 ช่วง ⁴

ช่วงที่ 1 จากอ่างเก็บน้ำหนองบ่อลงมาถึงฝายบ้านบัวมาศ ในเขต อ.บรบือ ปริมาณน้ำในห้วยเสียวมีไม่มาก ประกอบกับพื้นที่มีความลาดชันสูง การระบายน้ำเป็นไปอย่างรวดเร็ว การไหลบ่าออกมีน้อย จึงมีผลเสียหายช่วงนี้ไม่มากนัก

ช่วงที่ 2 จากฝายบ้านบัวมาศ ในเขต อ.บรบือ ถึงฝายบ้านแดง ในเขต อ.วาปีปทุม ช่วงนี้ลำน้ำเสียวเริ่มแบนราบและมีน้ำจากลำห้วยสาขาเสริม ทำให้การไหลบ่าตลิ่งมากขึ้นเมื่อฝนตกหนัก และติดต่อกัน ความเสียหายเริ่มมากขึ้นกว่าช่วงที่ 1

ช่วงที่ 3 จากฝายบ้านแดง ถึงฝายยางบ้านหัวเรือ ในเขต อ.วาปีปทุม ช่วงนี้เป็นช่วงที่มีผลกระทบต่ออิทธิพลของน้ำเสียว เพราะมีน้ำจากลำห้วยสาขาไหลลงมาเพิ่มปริมาณน้ำในลำน้ำเสียวมากขึ้น โดยเฉพาะห้วยจอกขวาง ซึ่งมีปริมาณน้ำมาก ถึงแม้ว่าความเค็มจะลดน้อยลง แต่ก็ยังอยู่ในขีดเกินกว่าพืชจะทนได้ ประกอบกับสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ดังนั้น ความเสียหายจากน้ำล้นตลิ่งบ่าเข้าท่วมพื้นที่นาจึงมีค่อนข้างสูง และจุดนี้จะมีอิทธิพลน้ำของลำห้วยจอกขวางเป็นตัวการทำให้เกิดการไหลบ่าล้นตลิ่งสองฝั่ง

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

ของลำน้ำเสียอีกด้วย เนื่องจากปริมาณน้ำของลำห้วยจอกขวางนั้นมีมาก เพราะพื้นที่รับน้ำถึง 141 ตารางกิโลเมตร มีอ่างเก็บน้ำห้วยจอกขวางความจุของอ่าง 2 ล้านลูกบาศก์เมตร รับอยู่ แต่มีปริมาณน้ำไหลลงอ่างถึงปีละ 35 ล้านลูกบาศก์เมตร ดังนั้น น้ำส่วนเกินอีกประมาณ 33 ล้านลูกบาศก์เมตร จึงไหลลงสู่ลำน้ำเสียในเขต อ.วาปีปทุม ที่บ้านแดง จ.มหาสารคาม

จากสภาพปัญหาดังกล่าว เกษตรกรในบริเวณลุ่มน้ำเสียที่ได้รับความเดือดร้อนจากน้ำในลำน้ำเสียเดิม เนื่องจากการทำนาเกลือในพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม ได้ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อรัฐบาลให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งตรงกับรัฐบาลสมัย พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น 5 จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิสามัญเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงต่อนายกรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรีได้นำเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีและได้ลงมติมอบหมายให้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ระดับสูง เช่น ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม และเลขาธิการคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มาดูข้อเท็จจริงที่อำเภอบรบืออีกครั้ง แล้วรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบภายใน 1 อาทิตย์ เมื่อรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะได้เดินทางมาดูแล้วเสนอรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบในอาทิตย์ต่อมา ตามที่ได้รับมอบหมายและในวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ.2523 นายกรัฐมนตรีได้ออกคำสั่งปิดบ่อเกลือในบริเวณอำเภอบรบือ ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2523 เป็นต้นไป

ภายหลังจากมีคำสั่งปิดกิจการนาเกลือพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อแล้ว ในระหว่าง พ.ศ.2524-2528 สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อและลุ่มน้ำเสียดีขึ้น โดยเฉพาะในลำน้ำเสียเริ่มมีปลาขึ้นมาอาศัยอยู่ และพืชพรรณต่างๆ เริ่มฝังลำน้ำเสียก็เจริญเติบโตได้เป็นปกติ แต่ต่อมาประมาณ พ.ศ.2528-2529 เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันเริ่มมีการลักลอบสูบน้ำใต้ดินเค็มขึ้นมาทำนาเกลือหรือต้มเกลือกันอีกครั้ง และมีการประกอบการทำนาเกลือกันในบริเวณอื่นๆ โดยการขนส่งน้ำเค็มจากบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อใส่รถบรรทุก (ส่วนใหญ่จะใส่รถน้ำมันที่เขียนว่า "ไวไฟ" หรือรถตุ๊ดตู่)

5บรรพต ศรีจันทร์นิตย์, "ปัญหาดินเค็มจากการผลิตเกลือสินเธาว์ ศึกษาเฉพาะกรณี อ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม" (ปริทัศน์พนธ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532), หน้า 100.

จึงมีการขายน้ำเกลือดิบที่สับชั้นมาจากใต้ดินแก่ผู้ประกอบการอื่นๆ ในพื้นที่อื่นๆ เช่น อำเภอนาคน จ.มหาสารคาม หรือพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อนำไปต้มหรือตากต่อไป และการประกอบการนาเกลือก็ได้มีการ ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2532 นี้ ที่โรงแรมโฆษะ จ.ขอนแก่น ทอการค้าจังหวัด ในภาคอีสานจำนวน 14 จังหวัด ได้ร่วมประชุมสรุปปัญหาและข้อเสนอแนะ เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีใน การประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2532 ที่จังหวัดขอนแก่น ที่ประชุมได้มีมติให้นำ เรื่องต่างๆ เสนอคณะรัฐมนตรีทั้งหมด 5 ข้อ และในจำนวน 1 ข้อก็คือเสนอให้มีการยกเลิกประกาศสำนัก นายกรัฐมนตรีที่ห้ามการทำนาเกลือ ที่ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม และเขตหวงห้ามที่สกลนคร และ อุดรธานี ⁶

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวได้ทำให้เกิดการชุมนุมของเกษตรกรในพื้นที่ อ.บรบือ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม อ.ปทุมรัตน์ อ.เกษตรวิสัย อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ ที่ไม่สามารถนำน้ำในลำน้ำเสียวขึ้นมาประกอบการได้ โดยทางสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัย ขอนแก่น และชาวบ้านในพื้นที่ได้ยื่นหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2532 ⁷ เมื่อปัญหาดูเหมือนว่าจะสร้างความยุ่งยากมากขึ้น โดยเกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าวยังได้ชี้ด้วยว่า จะเดินทางมาพบนายกรัฐมนตรีในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2532 ดังนั้น วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2532 พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีจึงได้มีคำสั่งที่ 3/2532 เรื่องกำหนดมาตรการเพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณลำน้ำเสียวใหญ่ โดยนายกรัฐมนตรีได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 20 แห่ง พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518 มีคำสั่งดังต่อไปนี้ คือ ⁸

⁶ สมหมาย ปาริฉัตร, "ลำน้ำเสียว," มติชน (24 มีนาคม 2532) : 22.

⁷ ไพฑูรย์ สุนทร, "ปัญหาลำน้ำเสียวเค็ม," ไทยรัฐ (13 ตุลาคม 2532) : 1.

⁸ บรรพต ศรีจันทร์นิตย์, ปัญหาดินเค็มจากการผลิตเกลือสินเธาว์ ศึกษากรณีเฉพาะอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อำเภอบรบือ จ.มหาสารคาม," หน้า 105.

1. ให้ยกเลิกคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 4/2523 ลงวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ.2523 เรื่อง กำหนดมาตรการเพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณลุ่มน้ำเสียวใหญ่
2. ห้ามมิให้ผู้ใดประกอบกิจการทำนาเกลือหรือผลิตเกลือสินเธาว์ โดยวิธีสูบน้ำหรือนำน้ำจากใต้ดินขึ้นมาต้มหรือตากในพื้นที่ดังกล่าวข้างต้น หรือนำน้ำเกลือจากใต้ดินในพื้นที่ดังกล่าว ไปจำหน่ายหรือใช้ประโยชน์อย่างใด
3. ห้ามมิให้ผู้ใดนำน้ำเกลือจากพื้นที่อื่นเข้ามาต้มหรือตาก เพื่อผลิตเป็นเกลือสินเธาว์ หรือนำเข้ามาจำหน่ายหรือใช้ประโยชน์ใด ในพื้นที่ตามข้อ 2

แม้ว่าคำสั่งดังกล่าวจะออกมาแล้วก็ตาม แต่การขยายตัวในการทำนาเกลือโดยการเจาะบ่อบาดาลแล้วสูบน้ำเกลือใต้ดินขึ้นมาตากหรือต้มนี้ นายบรรหาร ศิลปอาชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมในสมัยนั้นได้รับทราบเรื่องดังกล่าว จึงได้มีหนังสือที่ อก0401/(พ)192 ลงวันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2533⁹ ยอมรับว่า "การประกอบกิจการดังกล่าวได้กระทำโดยขาดหลักวิชาการเป็นผลให้เกิดแผ่นดินทรุดและน้ำเค็มที่ไหลหรือตกค้างจากการผลิตไหลบ่าเข้าไร่นาของราษฎรข้างเคียงเสียหาย นอกจากนี้ น้ำเค็มเหล่านี้ยังไหลลงสู่หนองน้ำและลำน้ำสาธารณะจนเค็มตลอดสายน้ำไม่อาจใช้อุปโภคบริโภคได้..." และยังอ้างอีกว่า "แต่กระทรวงอุตสาหกรรมยังไม่อาจดำเนินการในเรื่องนี้ได้ขณะนี้ เนื่องจากการสูบน้ำเค็มจากใต้ดินขึ้นมาทำเกลือสินเธาว์ดังกล่าวไม่อยู่ในการควบคุมของกฎหมายทุกฉบับที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงอุตสาหกรรม"

ในขณะที่เดียวกันกระทรวงอุตสาหกรรมยังมีแผนการให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ.2510 ซึ่งเรื่องนี้นายกรัฐมนตรีก็มีความเห็นชอบจากหนังสือเลขานุการคณะรัฐมนตรีที่ 0203/260 (พ) ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2533) และคณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติเห็นชอบกับร่าง พ.ร.บ.แร่ (ฉบับที่....) พ.ศ.... เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2533 แล้วส่งร่างกฎหมายนี้ไปให้คณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎร และสภาผู้แทนราษฎรต่อไป

⁹วีระ ชันธิวิทย์. "ข้าฯแหละร่าง พ.ร.บ.แร่ แผนการและวิกฤตการณ์ในอนาคต." ใน ข่าวพิเศษ, พิมพ์ เพ็งแซ่, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ข่าวพิเศษ, 2533), หน้า 34.

ร่างกฎกระทรวง ออกตามความในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2512 เพิ่มเติมนี้ ได้ถูก
นำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีตามระเบียบวาระการพิจารณาครั้งที่ 10/2533 เป็นเรื่องที่ 7 เมื่อวันที่ 7
มีนาคม 2533 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบด้วยในหลักการตามที่กระทรวงอุตสาหกรรมเสนอ พร้อม
กันนั้นให้นำเรื่องดังกล่าวส่งไปยังสำนักคณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาเพื่อแก้ไขปรับปรุงร่างดังกล่าว
ต่อไป 10

ประเด็นปัญหาที่ถูกกล่าวขวัญกันมากที่สุดคือ การที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้พิจารณาแก้ไขปรับปรุง
ร่างพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ.2512 ซึ่งต้องถือว่าเป็นการผลิตนโยบายซึ่งเป็นหนึ่งในขั้นตอนของกระบวนการ
นโยบายสาธารณะ และเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ง่ายเข้า ผู้ศึกษาเองจะแบ่งแยกปัจจัยเข้าของ
นโยบายออกเป็นอุปสงค์และอุปทานของตัวละคร รวมถึงการผลิตนโยบายและปัจจัยออกของนโยบายด้วย
เช่นกัน

แต่ก่อนอื่นที่เราจะเข้าถึงปัจจัยต่างๆ ของกระบวนการนโยบาย ผู้ศึกษาเองก็มีความจำเป็น
ที่จะต้องอธิบายถึงเรื่องการผลิตเกลือที่ทำให้เกิดปัญหาก่อนในเบื้องต้นดังนี้

ลักษณะการผลิตเกลือ การผลิตเกลือในบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม
พอที่จะสรุปลักษณะรูปแบบหรือวิธีการผลิตเกลือได้ ดังนี้ 11

1. การทำนาเกลือ โดยการสูบน้ำใต้ดินเค็มขึ้นมาตากซึ่งจะเจาะหลุมลงไปถึงชั้นน้ำเกลือ
ซึ่งอยู่ลึกประมาณ 9 ฟุต สูบน้ำเกลือขึ้นมาด้วยท่อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว นำมาตากในนาเกลือ
การผลิตเกลือในลักษณะเช่นนี้กระทำทั้งในและนอกบริเวณขอบอ่างเก็บน้ำ มีผลผลิตเกลือจากบริเวณ
ประมาณ 840,000 ตันต่อปี มีมูลค่าประมาณ 8-10 ล้านบาทต่อปี (สถิติก่อนการยกเลิกประกอบกา
รนาเกลือ ที่ อ.บรบือ) สาเหตุที่ในบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำหนองบ่อ มีระดับน้ำใต้ดินเค็มอยู่ในระดับตื้น
อันเป็นสิ่งช่วยเอื้อต่อการผลิตเกลือในบริเวณนี้ก็เพราะว่า ลักษณะโครงสร้างทางธรณีวิทยา โดยพิจารณา
จากชั้นดินและหินใต้ผิวดินของบริเวณ อ.บรบือ จะมีโคลนเกลือหินปูนแทรกดันขึ้นในบริเวณดังกล่าว

10บรรพต ศรีจันทร์นิตย์, "ปัญหาดินเค็มจากการผลิตเกลือสินเธาว์ ศึกษากรณีเฉพาะอ่าง
เก็บน้ำหนองบ่อ อ่างเก็บน้ำบรบือ จ.มหาสารคาม," หน้า 12.

11กรมพัฒนาที่ดิน, "ความรู้เรื่องดินเค็มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ", หน้า 61.

จากลักษณะดังกล่าวคาดว่าส่วนยอดของ โคมจะอยู่ที่ความลึกเพียงไม่กี่สิบเมตรจากระดับผิวดิน และเป็น โคมเกลือหินดำที่ก่อให้เกิดการทานาเกลือในบริเวณดังกล่าว นอกจากนี้ การสร้างอ่างเก็บน้ำในบริเวณ ที่มีระดับน้ำใต้ดินเค็มอยู่ต้น ก็จะทำให้ระดับน้ำใต้ดิน (Water table) มีการเปลี่ยนแปลงโดยระดับน้ำ ใต้ดินจะถูยกักตัวให้มีระดับใกล้ผิวดินมากขึ้น เพราะฉะนั้นจากสภาพการดังกล่าว ซึ่งมีส่วนที่ช่วยเอื้อต่อ การผลิตเกลือในบริเวณดังกล่าวให้เป็นไปอย่างกว้างขวาง

การทานาเกลือในบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ ได้มีการขยายตัวออกไปสู่พื้นที่อื่น ๆ มากขึ้น ได้แก่ บริเวณบ้านค้อ บ้านหนองจิก ฯลฯ และพื้นที่ที่หาเป็นแปลงสำหรับตากเกลือ ได้มีการพัฒนาวิธีการ ผลิตขึ้น คือ ทำเป็นลานตากคอนกรีต และลานตากที่ปูด้วยพลาสติก ส่วนลานตากที่เป็นดินธรรมดาแต่ปรับ ระดับแล้วก็ยังคงมีปรากฏอยู่โดยทั่วไป

2. การสูบน้ำเกลือดิบขาย นอกจากจะสูบน้ำใต้ดินเค็มขึ้นมาทำเป็นนาเกลือแล้ว ก็มี ผู้ประกอบการบางรายเปลี่ยนมาสูบน้ำเกลือดิบขายให้แก่ผู้ประกอบการนาเกลือหรือต้มเกลือที่ไม่ได้อยู่ ในบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ เช่น พนท อ.นาคน จ.มหาสารคาม เพื่อนำไปต้มหรือตากต่อไป ซึ่ง ผู้ประกอบการจะขุดเจาะบ่อบาดาลไว้ในที่ต่างๆ แล้วต่อท่อเข้ามาในบริเวณบ้านของตนซึ่งอยู่ในบริเวณ อ่างเก็บน้ำหนองบ่อ บางบ่อต้องต่อท่อยาวหลายร้อยเมตร แล้วฝังดินเพื่อเป็นการอำพรางไม่ให้ดูโจ่งแจ้งเกินไปนัก และการขนส่งน้ำเกลือดิบไปขายแก่ผู้ซื้อต่างๆ โดยรถบรรทุกน้ำมันเก่าๆ หรือรถบรรทุก ี่มีถังน้ำบรรทุกอยู่ข้างบน และผู้รับซื้อส่วนมากจะอยู่รอบ อ.บรบือ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มที่ซื้อน้ำเกลือดิบไปตากในลักษณะของการทานาเกลือ ซึ่งส่วนมากจะทำ ลานตากไว้ในที่ดอนหรือโคก เพื่อสะดวกในการระบายน้ำเค็มที่เหลือจากการตกผลึกของเกลือทิ้ง

ข. กลุ่มที่ผลิตเกลือโดยการต้ม โดยจะไปตั้งเตาต้มในที่ต่างๆ ตามป่าละเมาะ เพราะต้องใช้พื้นที่เป็นเชื้อเพลิงมาก โดยเฉพาะในเขต อ.นาคน จ.มหาสารคาม

ค. กลุ่มผู้ผลิตน้ำปลา จะซื้อน้ำเกลือดิบไปหมักทำน้ำปลา มีทั้ง อ.บรบือ จ.มหาสารคาม และเขตจังหวัด เช่น อำเภอกำแพง จ.สุรินทร์ และจังหวัดนครสวรรค์

3. การต้มเกลือ การผลิตเกลือด้วยวิธีการต้มตั้งเตาในเขตพื้นที่ป่าละเมาะ เพราะมี ความจำเป็นต้องใช้พื้นที่เป็นเชื้อเพลิงในการต้มเตา ผู้ประกอบการจะซื้อไม้พื้นที่จากหมู่บ้านต่างๆด้วย โดยเฉพาะ ไม้เนื้อแข็ง ได้แก่ ไม้มะขาม ไม้มะขามเทศ ฯลฯ จะเป็นที่ต้องการมากเพราะให้คุณภาพความร้อนดีกว่าไม้ ประเภทอื่นๆ

4.2 ประเด็นของปัญหา

ปัญหาที่มีการถกเถียงมาตั้งแต่ก่อนการต่อต้านของเกษตรกรใน พ.ศ.2514 ถึงปัจจุบัน ก็คือการที่รัฐบาลควรมีมติเห็นสมควรให้มีการทำนาเกลือหรือไม่ เพราะตลอดเวลาที่นายทุนต่างถิ่นได้เข้ามาทำนาเกลือตลอดเวลานั้น จะเห็นได้ว่ามีกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ที่นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น และส่วนกลางที่นำโดยสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย จนกระทั่งนักการเมืองอย่างพรรคเอกภาพ ซึ่งเป็นฝ่ายค้าน ได้ออกมาแสดงเจตนารมณ์ที่จะต่อสู้กับเรื่องนี้

แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวก็ยังไม่มีความชัดเจน เพราะแม้ว่าใน พ.ศ.2523 พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งที่ 4/2523 ลงวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ.2523 ประกาศยกเลิกการประกอบกิจการทำนาเกลือหรือผลิตเกลือสินเธาว์ในพื้นที่ดังกล่าว โดยวิธีการสูบน้ำเข้ามาจากใต้ดินมาต้มหรือตากก็ตาม ผลก็คือการหยุดชะงักของผู้ประกอบกิจการทำนาเกลือ แต่บทลงโทษก็มิได้มีผลต่อเนื่องแต่อย่างไร เพราะต่อมาก็ได้มีการลักลอบทำนาเกลืออีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่ได้มีการจับกุมผู้ลงโทษเพียง 2 รายเท่านั้น ในช่วง พ.ศ.2526-2529¹²

ครั้นเมื่อกระแสความเรียกร้องของเกษตรกรในพื้นที่ให้แก้ปัญหาดังกล่าว จนกระทั่งเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2532 นายกรัฐมนตรี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ประกาศคำสั่งที่ 3/2532 ห้ามประกอบกิจการทำนาเกลือไม่ว่าจะเป็นวิธีการสูบน้ำเข้ามาจากใต้ดินขึ้นมาต้มหรือตากในพื้นที่ดังกล่าว

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการออกคำสั่งดังกล่าว แต่ก็ปรากฏว่ายังคงมีการลักลอบทำนาเกลือ ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็เตรียมพร้อมจะแก้ไขเพิ่มเติม พรบ.แร่ และ พรบ. โรงงาน เพื่อออกมารองรับวิธีการกระทำของผู้ประกอบกิจการการทำนาเกลือ ในขณะที่ปัญหานี้ก็ยังย่ำยีมีเสียงคัดค้านเรื่องการทำนาเกลือ เพราะกลุ่มดังกล่าวเชื่อว่าผลเสียที่เกิดจากการทำนาเกลือมีมากกว่าผลประโยชน์ที่เจ้าของพื้นที่จะได้รับ

¹² วีระ ชันธิวิทย์. "ข้าแหละร้าง พ.ร.บ.แร่ แผนการและวิกฤตการณ์ในอนาคต." ในข่าวพิเศษ, หน้า 3.

แม้ว่ารัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี อันประกอบด้วย พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคประชาธิปัตย์ พรรคมาลชน พรรคราษฎร พรรคสหประชาธิปไตย จะยุติปัญหาเรื่องดังกล่าวโดยไม่นำเรื่องนี้มาพิจารณาในคณะรัฐมนตรี แต่ต่อมารัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ อันประกอบด้วย พรรคชาติไทย พรรคเอกภาพ พรรคประชากรไทย พรรคราษฎร พรรคบางชนชาวไทย เริ่มมีข่าวว่านายประมวล สภาสัฐ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม จะนำกรณีการแก้ไขพระราชบัญญัติที่ 2 เข้าสู่การพิจารณาในการประชุมคณะรัฐมนตรี

ปรากฏว่า นายเอกพร รักความสุข ส.ส.สกลนคร ได้นำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของพรรคเอกภาพ ในที่สุดพรรคเอกภาพมีมติไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าว ปัญหาที่คาราคาซังอยู่ก็คือรัฐบาลจะออกนโยบายอันเนื่องต่อการประกอบกิจการการทอานาเกลือหรือไม่ในขณะนี้

4.3 ลักษณะการพิจารณาของเรื่องล้าหน้าเสีย

4.3.1 ผลประโยชน์จากการทอานาเกลือสินเธาว์

4.3.1.1 ชนิดของประโยชน์¹³

1. เพื่อใช้ในการประกอบอาหาร เกลือสินเธาว์ได้มีการผลิตและใช้บริโภคกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมานานแล้ว โดยใช้เข้ามาปรุงอาหาร และใช้หมักดองอาหารและผลไม้ต่างๆ เพื่อเก็บรักษาไว้ใช้บริโภคได้นาน นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบของยาโบราณที่ใช้กันอยู่มา กิ่งแม้ว่าเกลือสินเธาว์จะขาดธาตุไอโอดีนซึ่งเป็นธาตุที่มีความจำเป็นต่อร่างกายก็ตาม ยิ่งในปัจจุบันการผลิตเกลือทะเล

¹³กระทรวงมหาดไทย, สำนักนโยบายและแผน, การศึกษาการผลิตเกลือสินเธาว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายและแผน กระทรวงมหาดไทย, 2529), หน้า 85.

ทำได้น้อยเนื่องจากสภาพภูมิอากาศไม่อำนวย และได้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การทานาเกลือเป็นนาแก้ง จึงมีการนำเกลือสินเธาว์มาใช้ประกอบอาหารมากขึ้น ทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่นของประเทศ นอกจากนี้ยังมีผู้ประกอบการหลายรายได้นำน้ำเกลือสินเธาว์มาผลิตเป็นน้ำปลาโดยผสมสีเพื่อลดต้นทุนการผลิตน้ำปลาดำย

2. เพื่อใช้ในการบริโภคและอุปโภค เกลือสินเธาว์มิได้ใช้เฉพาะการบริโภคเท่านั้น แต่ได้มีการนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมหลายอย่างมากมาย เนื่องจากเกลือสินเธาว์มีความบริสุทธิ์สูงกว่าเกลือทะเล ความต้องการใช้เกลือเป็นวัตถุดิบในโรงงานอุตสาหกรรมจึงมีแนวโน้มสูงขึ้น วงการอุตสาหกรรมได้นำเกลือไปผลิตสารเคมีต่างๆ เช่น

- โซเดียมไฮดรอกไซด์ ใช้ในอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ สบู่ ผงซักฟอก เส้นใย ทอผ้า น้ำมันปิโตรเลียม น้ำมันพืช เกล็ด ยาง แก้ว ซบโลหะ ทำน้ำให้บริสุทธิ์

- คลอรีนเหลว ใช้ในอุตสาหกรรมและสาธารณสุข อุตสาหกรรมพลาสติก เกล็ด ย่อม่าแมลง ยาทำลายวัชพืช เคมีภัณฑ์ อนินทรีย์ อินทรีย์ ฟอกเส้นใย ฟอกเยื่อกระดาษ ทำน้ำยาสำหรับเครื่องปรับอากาศ

- กรดไฮโดรริก ใช้ในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ พลาสติก ผงชูรส ใช้กัดสนิม เหล็ก และโลหะ

- น้ำยาฟอกขาว ใช้ในการฟอกสีในอุตสาหกรรมทอผ้า เยื่อกระดาษ และกระดาษ กำจัดกลิ่นปฏิกูล น้ำยาล้างห้องน้ำ เครื่องสุขภัณฑ์

- ปูนคลอรีน ใช้ในการฟอกสี ฆ่าเชื้อโรคในน้ำ ใช้ในการฟอกสีเยื่อกระดาษ การผลิตน้ำประปา กำจัดสิ่งปฏิกูล และแก๊นน้ำโสโครก

- สารละลายซิงค์คลอไรด์ ใช้ในอุตสาหกรรมแบตเตอรี่ ทำน้ำยาฆ่าเชื้อโรคและดับกลิ่น สิ่งทอ กาว ซีเมนต์ทนตกรรม เกล็ด สีหลายชนิด

นอกจากนี้แล้วยังได้มีการนำไปใช้ในโรงงานแข็ง โรงน้ำปลา โรงน้ำตาล อุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง และอุตสาหกรรมอื่นๆ อีกมาก ดังตารางที่

3. ทำให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีรายได้ชั้น 14 กล่าวคือ รายได้จากการทำนา

เกลือมี 3 ประเภท

1. นาเกลือซึ่งเป็นนาดิน (หมายถึงใช้ดินกันขึ้นมาเป็นคันรอบนา)
ราคาขาย 500-600 บาท/ตัน
2. นาเกลือซึ่งเป็นนาปูน (หมายถึงใช้ปูนกันขึ้นมาเป็นคันรอบนา)
ราคาขาย 700-800 บาท/ตัน
3. สบู่ น้ำเค็มขึ้นมาขายคันรถละ 400-500 บาท เพื่อนำไปตากที่อำเภออื่น
โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านซึ่งเข้ามารับจ้างทำนาเกลือจะมีรายได้ถึงคนละ
150-200 บาท/วัน

4.3.1.2 มูลค่าของผลประโยชน์

จะเห็นได้ว่าเกลือสินเธาว์สามารถใช้ในอุตสาหกรรมหลายชนิด และที่สำคัญก็คือใช้ในอุตสาหกรรมกระจกที่กำลังมีความต้องการเพิ่มขึ้นทุกขณะ โดยมีการกล่าวว่าเอกชนที่วางเตาเผากระจกคือบริษัท ไทยอาชาสี และการที่รัฐบาลไทยเสนอให้ไทยเป็นผู้ผลิตโซดาแอช โดยร่วมทุนกับกลุ่มอาเซียนนั้นก็เป็นผู้ผลิตของประเทศไทยอาชาสี เพราะบริษัทนี้ใช้โซดาแอชมากกว่าใครๆ การผลักดันให้อุตสาหกรรมโซดาแอชเป็นโครงการอาเซียน ย่อมทำให้ตลาดกว้างขึ้น มีการลงทุนเพิ่มขึ้นและผู้ที่เป็นหัวเรือใหญ่ในงานนี้ก็คือประเทศไทยอาชาสี ผู้ผูกขาดการผลิตกระจกแผ่นเรียบแต่ผู้เดียว

เพราะฉะนั้นถ้าคิดเป็นมูลค่าแล้วน่าจะจะมีการประมาณการจากบริษัทที่มีความต้องการใช้ปัจจัยการผลิตจากเกลือสินเธาว์เป็นปัจจัยหลักซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. บริษัทไทยอาชาสี โซดาไฟซึ่งมีสินทรัพย์ 1,154,185 พันบาท ในขณะที่มีรายได้ซึ่งเป็นผลกำไรประมาณ 15,879 พันบาท

¹⁴ปริญญา นุตาลัย, "ลุ่มน้ำเสียเค็ม." เอกสารในการสัมมนาเรื่องปัญหาลุ่มน้ำเสียเค็มและแนวคิดในการจัดการ เสนอที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 6 พฤศจิกายน 2532. (อัสสาเนา)

2. บริษัทกระจกไทยอาชาสีซึ่งมีสินทรัพย์ 819,029 พันบาท ในขณะที่มีรายได้ ซึ่งเป็นผลกำไรประมาณ 807 พันบาท
3. บริษัทสตรีชัยเคมีคอลส์ซึ่งมีสินทรัพย์ 803,186 พันบาท ในขณะที่ได้แจ้งว่าขาดทุนถึง 63,761 พันบาท
4. บริษัทไทยเซพติกลาสซึ่งมีสินทรัพย์ 114,958 พันบาท ในขณะที่มีรายได้จากกำไรถึง 14,703 พันบาท
5. บริษัทไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์มีสินทรัพย์ 1,693,324 พันบาท ในขณะที่มีรายได้จากกำไรถึง 151,452 พันบาท

4.3.1.3 บุคคลที่ได้รับประโยชน์

ผู้ศึกษาจะแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจท้องถิ่น และกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระดับชาติ ซึ่งจากรายงานของรายงานการประชุมของพรรคเอกภาพ ได้กล่าวชื่อของผู้ประกอบการในท้องถิ่น โดยมีบุคคลต่างๆ น้อยในพนทซึ่งเป็นคนเทศลำน้าเสียวเคิมตั้งนี้คือ

รายแรก คือ นางใบ ชัยรุ่งเรือง ผู้เป็นมารดาของนายชาญชัย ชัยรุ่งเรือง (ส.ส. พรรคกิจสังคม)

รายที่ 2 คือ นายสกา ศิริโปล เป็นลูกพี่ลูกน้องกับนายชาญชัย ชัยรุ่งเรือง โดยแม่ นายสกา เป็นพี่สาวของแม่ นายชาญชัย

รายที่ 3 คือ นายสงบ เหล่ารักไทย เป็นน้องภรรยาของนายสกา

รายที่ 4 คือ นายโค่น (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นญาติของนายชาญชัย

รายที่ 5 คือ นายชัช (หรือเจ๊กชัช) เป็นพี่ชายนายชาญชัย

รายที่ 6 คือ นายอดม (หรือเสี่ยวอดม) มีความสนิทสนมกับนักการเมือง

รายที่ 7 คือ นายศักดิ์ชัย (หรือเจ๊กสาย) ผลิตรายใหญ่เป็นลูกพี่ลูกน้อง

กับนายอดม

รายที่ 8 คือ นายสัททัญญ ศิริโปล เป็นน้องชายของนายสกา

รายที่ 9 คือ เจ้าของร้านประกายเภสัช เป็นเพื่อนที่ใกล้ชิดของนางใบที่มา

บุกเบิกตลาดบริเวณมาด้วยกัน

จากรายชื่อดังกล่าวพอจะมองเห็นว่าผลประโยชน์ระหว่างนายทันทานา เกือบกับนักการเมืองท้องถิ่นมีความเกี่ยวพันกันแค่นั้น ทั้งรายชื่อดังกล่าวจึงได้รับค้ำยันจากนักข่าวจากส่วนกลางที่ลงไปสู่พื้นที่ได้กล่าวว่ากลุ่มนายทุนในพื้นที่ได้แก่ นายทุนจากพ่อค้าในตลาดบริบ่อจนถึงนายทุนกลุ่มของอดีต ส.ส. ชาญชัย ชัยรุ่งเรือง แต่ก็ได้รับค้ำยันจากนายชาญชัยไม่ได้ทำเอง เป็นพวกญาติพี่น้องอย่างนายสกาเว้านั้น

กลุ่มนายทุนในท้องถิ่นนี้เริ่มที่จะใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาประกอบการในเรื่องของการสูบน้ำ กลือรวมทั้งการวางระบบใต้ดินเพื่อการอุปโภคบริโภคซึ่งมีแนวโน้มการขยายตัวมากขึ้นยิ่งกว่าเดิม ในขณะที่ยากันยังเป็นการทำเกลือแบบอุตสาหกรรมที่สวนทางกฎหมาย และจุดทำเกลือต่างๆ กระจายไปทั่วเขตตำบลบริบ่อและตำบลใกล้เคียง ไม่ใช้การลึกลับเหมือนในช่วง พ.ศ. 2526-2529 ทั้งยังมีการกระจายการผลิตถึงเรื่องการบรรทุกน้ำเกลือที่สู้ขึ้นมาขายส่งตามจุดที่ลูกค้าต้องการซื้อ เพื่อนำไปตากหรือต้มทำเกลือ 15

จากข้อสังเกตข้างต้นพอจะมองเห็นว่าในการทำนาเกลือหลังจาก พ.ศ. 2529 นั้น น่าจะมีการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านอุตสาหกรรมมากกว่า เพราะในช่วงดังกล่าวมีความต้องการเกลือสินเธาว์ของโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ประกอบกับพื้นที่ทำนาเกลือบริเวณชายทะเลฝั่งตะวันออกเล็กทำเกลือและหันไปประกอบกิจการทำนาเกลือ เลี้ยงกุ้งกุลาดำแทน ทั้งจากสภาพการทำนาเกลือในภาคอีสาน (นับถึงเดือนมิถุนายน 2533) 16 มีการทำนาเกลือตามวิธีที่ 1 และ 2 ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นอยู่ถึง 7 จังหวัดประมาณ 18,000 ไร่ คือ จ.มหาสารคาม 2,700 ไร่ จ.สกลนคร 4,000 ไร่ จ.นครราชสีมา 5,000 ไร่ จ.หนองคาย 3,000 ไร่ จ.อุดรธานี 3,000 ไร่ จ.ชัยภูมิ 300 ไร่ และ จ.อุบลราชธานี 10 ไร่ ซึ่งจากจำนวนการทำนาเกลือทั้งหมด 18,000 ไร่ นี้ มีการทำนาเกลือที่ถูกตั้งคือได้รับการประทานบัตรเพียง 1,300-1,400 ไร่เท่านั้น นอกนั้นเป็นการทำนาเกลือตามวิธีการที่ 1 และ 2 ทั้งสิ้น และกลุ่มนายทุนท้องถิ่นจะส่งเกลือขายให้แก่บริษัทสหศรีชัยเคมีคอลล์ จำกัด มากที่สุด รองลงมาคือการขายให้แก่บริษัทไทยอาซาฮีโซดาไฟ จำกัด นอกนั้นก็ขายเป็นน้ำเกลือให้แก่โรงงานน้ำตาล

15 บรรพต ศรีจันทร์นิคย์, "ปัญหาดินเค็มจากการผลิตเกลือสินเธาว์ศึกษาเฉพาะอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อำเภอบริบ่อ จ.มหาสารคาม", หน้า 4.

16 วีระ ชันธิวิทย์, "ข้าวและร่าง พ.ร.บ.แร่ แผนการและวิฤตการณ์ในอนาคต." ใน ข้าวพิเศษ, หน้า 31.

(ตั้งที่เกิต้น้ำปลาปลอมโด่งดังที่ จ.มหาสารคาม และจังหวัดอื่นๆ มาแล้ว) โดยเรื่องนี้สามารถหาควายืนยันได้จากเอกสารวิชาการอันดับที่ 1/2533 พรรคเอกภาพ สาขาจังหวัดนครราชสีมา โดยคณะที่ปรึกษาวิชาการพรรคเอกภาพ จ.นครราชสีมาได้เช่นกัน

สำหรับนายทุนหรือที่เรียกว่ากลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระดับชาติที่มีประหัตนบัตร (ถูกกฎหมาย) ในประเทศไทยมี 2 แห่งเท่านั้น คือ

1. บริษัทไทยอาชีพโซดาไฟ จำกัด มีประหัตนบัตรเหมืองแร่เกลือหินแปลงแรก ประหัตนบัตรเลขที่ 15531/11199 (อายุประหัตนบัตรตั้งแต่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2517 - 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2527 แปลงนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลกระเบื้องใหญ่ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา ขณะนี้เลิกกิจการไปแล้ว เนื่องจากทำให้แผ่นดินบริเวณนั้นทรุดตัวลงเป็นหลุมมיתהมา ต่อมาได้ขอประหัตนบัตรใหม่เลขที่ 15537/12838 มีอายุตั้งแต่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2523 - 4 มิถุนายน พ.ศ.2533 ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับแปลงแรกมีจำนวนประมาณ 1,000 ไร่ (บริษัทแจ้งว่ามี 974 ไร่) มีกำลังผลิตแร่เกลือหินประมาณ 1,000,000 ตันต่อปี และมีโครงการจะเพิ่มการผลิตเป็น 3,000,000 ตันต่อปี

สำหรับบริษัทสหศรีชัยเคมคอลล จำกัด นี้ เดิมมีชื่อว่า สหศรีชัยโซดาไฟ จำกัด 17 โดยจดทะเบียนกับกระทรวงพาณิชย์เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ.2523 ด้วยทุนจดทะเบียน 100 ล้านบาท แบ่งเป็น 1 ล้านหุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท ในหนังสือบริคณห์สนธิได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ประกอบกิจการค้ากำหนดว่า

1. เพื่อผลิตและจำหน่ายโซดาไฟ กรดซึนเซตติไฮโครคลอริค ต่างโซดา ผลพอกขาว ลิคเคอร์พอกขาว ไปตาเซียม โซโปโครไรท์ คลอรีนเหลว บีเอสซี ดีดีที และผลิตภัณฑ์อย่างอื่นที่ใช้โซดาไฟ ต่างโซดาไฟ และหรือคลอรีนเป็นวัตถุดิบในการผลิต ตลอดจนเพื่อประกอบอุตสาหกรรมอื่น ๆ บรรดาที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมดังกล่าวนี้

2. เพื่อผลิตและจำหน่ายอินทรีย์เคมีภัณฑ์ชนิดอื่นๆ บรรดาที่นอกเหนือจากที่ระบุในข้อที่ (1) ข้างต้นแล้ว

3. เพื่อผลิตและจำหน่ายเกลือ ฯลฯ

17 ประพันธ์ คุ่มทอง, "ใครผู้ถูกกล่าวหาอยู่เบื้องหลังนาเกลือ," แนวหน้า (29 เมษายน 2533) : หน้า 1.

โดยบริษัทดังกล่าวมีผู้ถือหุ้นดังต่อไปนี้ คือ นายบรรหาร ศิลปอาชา ถือหุ้น 158,901 หุ้น นางแจ่มใน ศิลปอาชา ถือหุ้น 100,000 หุ้น น.ส.กัญญา ศิลปอาชา ถือหุ้น 68,998 หุ้น บริษัทสหศรีชัยก่อสร้าง 118,000 หุ้น รวมถึงตระกูลเดชะทรวิจิตร ถือหุ้น 40,000 หุ้น บริษัท เดชะไพลย์ ถือหุ้น 50,000 หุ้น บริษัท อุเทนสมบัติ ถือหุ้น 50,000 หุ้น บริษัท บี.เอส.อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ถือหุ้น 30,000 หุ้น แต่อย่างไรก็ตาม นายบรรหาร ศิลปอาชา ทางหนังสือลาออกจากตำแหน่งกรรมการบริษัท ต่อนายวิจารณ์ ภูมิพิบูลย์ ประธานกรรมการผู้จัดการเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2529 ด้วยเหตุผลที่ว่ามีความจำเป็นจะต้องดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมในนามพรรคชาติไทย

ทางด้านบริษัทระจกไทยอาชาลัย จำกัด ซึ่งเป็นโรงงานผลิตกระดาษแห่งเดียวในประเทศไทยจดทะเบียนบริษัทเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2506 กำหนดทุนจดทะเบียน 600 ล้านบาท ต่อมาได้เพิ่มทุนจดทะเบียนเป็น 660 ล้านบาท และ 750 ล้านบาท ในที่สุดแบ่งเป็น 75 ล้านหุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท โดยมีผู้ถือหุ้นดังนี้ คือ พล.ต.อ.ประมาธ อติเรกสาร 1,928 หุ้น นายเกียรติ ศรีเฟื่องฟุ้ง ถือหุ้น 859,940 หุ้น นายบุญทรง ศรีเฟื่องฟุ้ง 396,135 หุ้น นายไพลย์ ศรีเฟื่องฟุ้ง ถือหุ้น 386,045 หุ้น นายธีระพร ศรีเฟื่องฟุ้ง ถือหุ้น 86,559 หุ้น นายชัยศรี ศรีเฟื่องฟุ้ง ถือหุ้น 81,612 หุ้น นายชัยนรินทร์ ศรีเฟื่องฟุ้ง ถือหุ้น 164,346 หุ้น นายชัยณรงค์ ศรีเฟื่องฟุ้ง ถือหุ้น 181,588 หุ้น นายบุญเรือน ศรีเฟื่องฟุ้ง ถือหุ้น 13,200 หุ้น นางพรพรรณ ศรีเฟื่องฟุ้ง ถือหุ้น 13,200 หุ้น นายไพลย์ พานิชชีวะ 386,045 หุ้น นายที พานิชชีวะ ถือหุ้น 13,200 หุ้น นายกัรติ พานิชชีวะ ถือหุ้น 3,200 หุ้น น.ส.เบญจพรพรรณ พานิชชีวะ ถือหุ้น 13,200 หุ้น นายชาติชาย พานิชชีวะ ถือหุ้น 13,200 หุ้น น.ส.นันทิยา พานิชชีวะ ถือหุ้น 13,200 หุ้น นายธำนิทร์ พานิชชีวะ ถือหุ้น 65,333 หุ้น นายธเนศ พานิชชีวะ ถือหุ้น 61,352 หุ้น นายกัรติ พานิชชีวะ ถือหุ้น 5,000 หุ้น นางจรรยาภรณ์ พานิชชีวะ ถือหุ้น 13,200 หุ้น น.ส.ศิริเนตร พานิชชีวะ ถือหุ้น 61,352 หุ้น นายสมบัติ พานิชชีวะ ถือหุ้น 246,769 หุ้น นางใหม่ พานิชชีวะ ถือหุ้น 118,000 หุ้น นายเดช บุญหลง ถือหุ้น 27,938 หุ้น นายโชคดี บุญหลง ถือหุ้น 13,338 หุ้น นายสัญญา บุญหลง ถือหุ้น 8,662 หุ้น นายอุเทน เดชะไพลย์ ถือหุ้น 24,000 หุ้น นายสุเมธ เดชะไพลย์ ถือหุ้น 13,200 หุ้น นายอุทัย เดชะไพลย์ ถือหุ้น 13,200 หุ้น นายอรุณ เดชะไพลย์ ถือหุ้น 13,200 หุ้น นายเสฐียร เดชะไพลย์ ถือหุ้น 13,200 หุ้น นายไชยทัศน์ เดชะไพลย์ ถือหุ้น 13,200 หุ้น น.ส.กานดา เดชะไพลย์ ถือหุ้น 6,600 หุ้น

รายชื่อผู้ถือหุ้นของบริษัทสหศรีชัยเคมีคอลส์ดังกล่าว พอมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถือหุ้นซึ่งมีนายบรรหาร ศิลปอาชา และภรรยา รวมทั้งลูกเป็นผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ หรือแม้กระทั่งบริษัท บี.เอส.อินเตอร์เนชั่นแนล และบริษัท สหศรีชัยก่อสร้าง จำกัด ซึ่งก็มีนายบรรหารถือหุ้นในบริษัททั้งสิ้น แม้ว่าบริษัท บี.เอส.อินเตอร์เนชั่นแนล นายบรรหารและนางแจ่มใส ศิลปอาชา เป็นผู้ถือหุ้น 50% ส่วนบริษัท สหศรีชัยก่อสร้าง จำกัด นั้นได้เลิกกิจการไปแล้ว

ส่วนความสัมพันธ์ของผู้ถือหุ้นของบริษัท กระจกไทยอาชาฮี จำกัด นั้น จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการตั้งพรรคการเมืองที่ชื่อว่าพรรคชาติไทยก็ได้รับการสนับสนุนจากนักธุรกิจรายใหญ่เป็นจำนวนมากตั้งแต่ นายไพบูลย์ พานิชชีวะ และนายบุญทรง ศรีเพ็ญพั่ง แห่งบริษัทกระจกไทยอาชาฮี จำกัด ที่มีความสัมพันธ์กับ พล.ต.อ.ประมาท มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งบริษัทนี้มาด้วยกัน 18 ทั้งความสัมพันธ์ดังกล่าวยังนำไปสู่ตำแหน่งทางการเมืองอย่างเช่น นายสมบัติ พานิชชีวะ ได้รับการแต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิก และนายเดช บุญหลง ได้รับการแต่งตั้งเป็นรองเลขาธิการนายกรัฐมนตรีในปัจจุบันเช่นกัน

ทั้งจากรายงานของกองป้องกันและปราบปราม กรมทรัพยากรธรณี และจากการสำรวจของพรรคเอกภาพ สาขาจังหวัดนครราชสีมา พบว่าในจังหวัดนครราชสีมา มีการทำนาเกลือใน 6 อำเภอ คือ พินาย ด้านขุนทด โนนสูง โนนไทย ขามทะเลสอ และขามสะแกแสง โดยมีเหมืองเกลือรวมแล้วเกือบ 50 แห่ง และจากรายงานของสุเทพ ภูมิ อุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา ก็คือ บริษัท สหศรีชัยเคมีคอลส์ จำกัด และบริษัทไทยอาชาฮีโซดาไฟ จำกัด 19

18 ชลิต กิตติญาณทรัพย์, ขมทองของพรรคการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2531), หน้า 30.

19 วีระ ชันธิวิทย์, "ซ่าแหละร่าง พ.ร.บ.แร่ แผนการและวิกฤตการณ์ในอนาคต." ใน ข่าวพิเศษ, หน้า 32.

4.3.2 ผลเสียจากการทำนาเกลือสินเธาว์

4.3.2.1 ชนิดของผลเสีย 20

1. พื้นที่เกษตรกรรม ผลกระทบจากการทำเกลือสินเธาว์ในพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อําเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ที่มีต่อพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะนาข้าว นั้นมักเกิดจากการผลิตเกลือด้วยวิธี การทำนาเกลือ ทั้งนี้ เพราะว่าลักษณะการทำนาเกลือมักจะอยู่ในบริเวณที่ดอนหรือโคก เพื่อความสะดวกในการระบายน้ำขมที่เหลือจากการตกผลึกเกลือทิ้งและ เมื่อฝนตกชะคราบเกลือ ไหลลงสู่ที่ต่ำหรือหลุม ซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรที่สำคัญ โดยเฉพาะนาข้าวในเขตลุ่มน้ำเสียวจะได้รับการกระทบจากน้ำเสียวมาก ทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นดินเค็มทำการเพาะปลูกไม่ได้ผลหรือ ให้ผลผลิตต่ำ ข้าวเมล็ดดีประมาณ 60-70 เปอร์เซ็นต์ และ ในกรณีน้ำหลากมาท่วมพื้นที่นาข้าวบริเวณสองฝั่งลำเสียว ก็จะมีผลโดยตรง คือ ทำให้ข้าวตายและเมื่อน้ำแห้งก็จะมีเกลือตกผลึกกลายเป็นคราบเกลืออยู่ในบริเวณพื้นที่นาท่วม ทำให้กลายเป็นดินเค็มมีปัญหาดต่อการเพาะปลูกในระยะยาวต่อไป

นอกจากจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่การปลูกข้าว ในบริเวณที่ลุ่มและ ในบริเวณลุ่มน้ำเสียว ได้แก่ อําเภอบรบือ และอําเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม อําเภอพนมรัตน์ อําเภอเกษตรวิสัย และอําเภอสว่างภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และอําเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ แล้วมีผลต่อพื้นที่ปลูกฝักบริเวณริมฝั่งลำน้ำเสียวตลอดแนว 225 กิโลเมตร ซึ่งเกษตรกรได้อาศัยปลูกฝักในฤดูแล้ง ภายหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวแล้วเป็นอาชีพรอง ในปัจจุบันไม่สามารถใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวทำการเพาะปลูกฝักได้เลยและน้ำในลำน้ำเสียวก็ไม่สามารถนำมารดฝักได้อีกเช่นกันเพราะน้ำเค็ม จากการประเมินพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการผลิตเกลือในบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อําเภอบรบือ อย่างหยาบๆคือ วัตออกจากลำน้ำเสียวด้านละประมาณ 1 กิโลเมตรตลอดแนวของลำน้ำเสียว ก็จะทราบพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเค็มทั้งหมดประมาณ 318,750 ไร่ และจากการสุ่มตัวอย่างเพื่อสำรวจพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเค็มในลำน้ำเสียว จำนวน 2,052 ครัวเรือน 41 หมู่บ้าน ใน 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลแคน, ตำบลหนองแสง, ตำบลห้วย และตำบลหัวเรือ อําเภอนาโพธิ์ และตำบล

20 บรรพต ศรีจันทร์นิตย์, "ปัญหาดินเค็มจากการผลิตเกลือสินเธาว์ ศึกษาเฉพาะกรณีอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม", หน้า 14.

บัวมาส ตำบลบ้านยาง อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ได้รับผลกระทบทั้งหมด 33,347 ไร่ แยกเป็นพื้นที่นาข้าว 30,722 ไร่ และพื้นที่ปลูกผัก 2,396 ไร่ และอื่นๆ อีก 229 ไร่ เพราะขณะนี้พื้นที่การผลิตเกลือด้วยวิธีการทำนาเกลือจึงมีผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรมเป็นอย่างมาก เพราะน้ำเค็มจะทำให้เกิดการแพร่กระจายดินเค็มทำให้การเพาะปลูกไม่ได้ผล หรือผลผลิตต่ำ และทำให้พืชพรรณต่างๆ ตายโดยตรง

2. ระบบนิเวศน์ (Ecosystem) หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตอันได้แก่พืชและสัตว์ด้วยกันเองและกับสิ่งไม่มีชีวิต²¹ ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ภายในระบบนิเวศน์ ทำให้ระบบอยู่ในภาวะสมดุลย์ (A steady state or Equilibrium) ซึ่งจากการผลิตเกลือในบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อำเภอศรีนครินทร์ นอกจากจะมีผลต่อพื้นที่การเกษตรได้รับความเสียหายและเกิดการแพร่กระจายของดินเค็มเกิดขึ้นแล้ว ก็มีผลต่อน้ำในอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ กลายเป็นน้ำเค็ม ซึ่งเป็นบริเวณต้นน้ำของลำน้ำเสียว จึงมีผลทำให้น้ำในลำน้ำเสียวเค็ม และจากสภาพของลำน้ำเสียวซึ่งเป็นลำน้ำจืด แต่กลายเป็นน้ำเค็ม ได้มีผลต่อระบบนิเวศน์ในลำน้ำเสียวเสียสมดุลย์ เพราะน้ำเค็มทำให้ปลาและสัตว์น้ำต่างๆ ได้แก่ หอย บู่ กุ้ง ตาย และอาศัยอยู่ไม่ได้ นอกจากนั้นยังมีผลทำให้พืชพรรณต่างๆ ในลำน้ำเสียวตายอีกด้วย ดังนั้นตลอดลำน้ำเสียวจึงสูญเสียความสมดุลย์ของระบบนิเวศน์ และมีผลกระทบมายังมนุษย์ที่ได้ใช้ประโยชน์จากลำน้ำเสียวในการใช้เป็นแหล่งจับสัตว์น้ำต่างๆ ได้แก่ ปลา บู่ กุ้ง และหอยเป็นอาหาร อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์ เพราะฉะนั้นการสูญเสียระบบของความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตในลำน้ำเสียว จึงมีความสำคัญและเป็นความเสียหายที่ไม่อาจจะประเมินค่าได้

²¹ นาม พัฒนวิรุฬห์ และพูลทรัพย์ สมุทรสาคร, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2528,) หน้า 10.

3. ทางด้านสังคม จากผลกระทบที่เกิดจากการทำนาเกลือบริเวณหนองบ่อ ต่อการแพร่กระจายดินเค็ม การเกษตรกรรมและระบบนิเวศน์โดยตรงแล้ว จากลักษณะดังกล่าวได้ ส่งผลต่อปัญหาสังคมในชุมชนต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำเสียว เพราะว่าประชากรในบริเวณลุ่มน้ำเสียวนี้ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อการเกษตรประสบปัญหาทำการผลิตไม่ได้หรือได้ผลผลิต ไม่เต็มที่เพราะสภาพดินเค็มและน้ำเค็มทะเลล้นออกไปท่วมพื้นที่นาข้าวทำให้ข้าวตายในฤดูน้ำหลาก

เมื่อการผลิตทางการเกษตรประสบปัญหา จึงส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกร เพราะไม่สามารถทำการผลิตได้เพียงพอที่จะจำหน่าย (Aeueplus Yaluc) หรือไม่สามารถทำการ ผลิตได้เลยในบางพื้นที่ จึงมีการอพยพเคลื่อนย้ายไปทำงานในต่างจังหวัด จากการสำรวจโดยการสุ่ม ตัวอย่างในบางพื้นที่อำเภอบรบือ และอำเภอน้ำเปือย จังหวัดมหาสารคาม ในหมู่บ้านเขตลุ่มน้ำเสียว 6 ตำบล 41 หมู่บ้าน ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเค็มเนื่องจากการทำนาเกลือบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อำเภอบรบือ ก็พบว่ามีการย้ายถิ่น 34 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 75.6 และไม่มีการย้ายถิ่นเกิดขึ้นเพียง 11 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 24.4 รวมจำนวนประชากรที่ย้ายถิ่นทั้งหมด 4,158 คน เป็นชาย 1,928 คน คิดเป็นร้อยละ 41.56 และหญิง 2,230 คน คิดเป็นร้อยละ 58.44 ส่วนใหญ่อพยพไปทำงานที่ กรุงเทพฯ มากที่สุด ลักษณะงานที่ทำงานประเภทใช้แรงงานในโรงงานและงานก่อสร้าง ส่วน จังหวัดอื่นๆ ได้แก่ กาญจนบุรี, ชลบุรี, จันทบุรี, สุพรรณบุรี, สมุทรสาคร และสมุทรปราการ เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นงานตัดอ้อย เจียรไนพลอย และตามโรงงานต่างๆ นอกจากนี้ก็พบว่าการย้ายไปตั้งถิ่นฐาน ใหม่ถึง 10 ครั้งเรือน โดยอพยพไปอยู่ที่จังหวัดเชียงราย ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการอพยพเคลื่อนที่ ย้ายไปทำงานในต่างจังหวัดในอดีต ก่อนการทำนาเกลือบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อ อำเภอบรบือ จนก่อให้เกิดปัญหาน้ำเค็มและเกิดการแพร่กระจายดินเค็มตามมาซึ่งมีผลกระทบต่อพื้นที่การเกษตรในบริเวณลุ่มน้ำเสียว ทำให้มีปัญหากการผลิตทางการเกษตรในที่สุดนั้น จากการศึกษาพบว่าการย้ายถิ่นน้อยมากหรือบางหมู่บ้านไม่มีเลย

เพราะฉะนั้น ปัญหาที่เป็นผลจากการทำเกลือ จึงมีผลทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตาม มาด้วยก็คือปัญหาการย้ายถิ่น เพื่อไปทำงานทำในต่างจังหวัด ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากการ แพร่กระจายดินเค็มในบริเวณลุ่มน้ำเสียวในแต่ละปี มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นและได้กระจายสู่พื้นที่อื่น ด้วย ไม่ใช่แต่เพียงบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อเท่านั้น ดังนั้นการสูญเสียพื้นที่ทางการเกษตรเนื่องจากการแทรกซึม ของน้ำเค็มกลายเป็นพื้นที่ดินเค็ม เพาะปลูกไม่ได้ หรือได้ผลผลิตต่ำ จึงมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

4. แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภค จากปัญหาน้ำในลำน้ำเสียวเดิม เนื่องจากการผลิตเกลือบริเวณอ่างเก็บน้ำหนองบ่อทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ในการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ แม้ว่าจะมีการสร้างฝายและอ่างเก็บน้ำเพื่อการชลประทานหลายแห่ง เช่น ฝายน้ำล้นกันลำน้ำเสียวที่บ้านยาง ต.บ้านยาง อ.เกษตรวิสัย และเขื่อนยาง ที่ตำบลหัวเรือ อ.เกษตรวิสัย แต่ไม่สามารถนำน้ำดังกล่าวมาใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค และเลี้ยงสัตว์ได้ จึงเป็นการสูญเปล่าในด้านงบประมาณ

5. แผ่นดินทรุด ใน พ.ศ. 2521 เริ่มมีการทรุดตัวของผิวดินทางด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำ ขนาด 3-15 เมตร รวม 9 หลุม เป็นแนวต่อเนื่อง การทรุดตัวส่วนใหญ่จะเกิดในฤดูแล้ง เพราะมีการสูบน้ำเกลือขึ้นมามากเกินไป

6. ป่าไม้ การผลิตเกลือด้วยวิธีการต้ม มีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่เป็นเชื้อเพลิง ทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย จากข้อมูลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งภาคในระยะเวลา 4 ปี ป่าไม้ถูกทำลายถึง 2 แสนไร่ เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในการต้มเกลือ นอกจากนี้ในบริเวณพื้นที่อ่างเกษตรวิสัย ได้เกิดปัญหาการขโมยไม้ตามไร่นา เพื่อนำมาขายแก่ผู้ประกอบการต้มเกลือ และการประกอบการต้มเกลือได้รับซื้อไม้จากชาวบ้านในพื้นที่อ่างเกษตรวิสัย เพื่อนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการต้มเกลือ ไม้ที่ต้องการมาก ได้แก่ ไม้มะขาม มะขามเทศ เพราะเป็นไม้เนื้อแข็งให้ความร้อนดีกว่าไม้ชนิดอื่นๆ

4.3.2.2 มูลค่าของผลเสีย

1. ด้านปริมาณ

1.1 ด้านพื้นที่การเกษตร ผลผลิตของการทานาเกลือได้แพร่ขยายไปค่อนข้างไกลในเรื่องของพื้นที่การเกษตรซึ่งย่อมที่จะส่งผลโดยตรงต่อผลผลิตของการเกษตร เช่นกันอย่างหลักเลี้ยงไม่ได้เพราะตลอดแนว 225 กิโลเมตร ที่ลำน้ำเสียวไหลผ่านนั้นได้ทิ้งน้ำขมที่เหลือจากการตกผลึกเกลือทิ้งไว้ในขณะเดียวกันเมื่อฝนตกยังชะคราบเกลือไหลลงสู่ที่ต่ำหรือที่ลุ่มด้วยเช่นกัน จากการประมาณการพบว่าพื้นที่การเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเค็มมีพื้นที่ทั้งหมด 318,750 ไร่

1.2 ด้านพื้นที่ป่าไม้ พบว่าในระยะ 4 ปี คือ ช่วง 2526-2529 ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกทำลายไม่น้อยกว่า 2 แสนไร่ เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในการต้มเกลือ

2. ด้านคุณภาพ

2.1 ด้านระบบนิเวศน์ คงต้องยอมรับว่าการทำนาเกลือมีผลทำให้หน้าน้ำเสียวและปลาไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ ในขณะที่เดียวกันยังเกิดการสูญเสียสมรรถนะของระบบนิเวศน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่งลำน้ำนี้ยาวประมาณ 225 กิโลเมตร โดยความยาวดังกล่าวมีผลทำให้ประชาชนที่อยู่อาศัยโดยการจับปลาในลำน้ำเสียวไม่สามารถอาศัยลำน้ำนี้ต่อไปได้ ซึ่งมูลค่าตรงนี้ไม่สามารถประเมินออกเป็นราคาได้

2.2 ด้านสังคม เนื่องจากผลกระทบจากน้ำเค็มมีผลทำให้เกิดการย้ายถิ่นถึง 34 หมู่บ้าน และผลจากการย้ายถิ่นฐานก็คือการอพยพเข้ากรุงเทพฯ มากที่สุด ทั้งในขณะนี้เรื่องการย้ายถิ่นก็ยังคงมีอยู่เรื่อยๆ โดยในแต่ละหมู่บ้านจะเหลือแต่คนแก่และเด็กๆ ไว้เฝ้าบ้านเท่านั้น

2.3 เรื่องแผ่นดินทรุดอันเนื่องมาจากกรณีการทำนาเกลือดังที่ปรากฏเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ มูลค่าของการเกิดแผ่นดินทรุดก็คงไม่สามารถประมาณค่าได้เช่นกัน

2.4 การสูญเสียทางด้านงบประมาณในการลงทุนสร้างฝายน้ำล้นกันลำน้ำเสียวที่บ้านยาง ต.บ้านยาง อ.บรบือ และเขื่อนยาง ที่ ต.หัวเรือ อ.วาปีปทุม

4.3.2.3 บุคคลที่ได้รับผลกระทบ 22

ได้แก่ ประชาชนที่ลำน้ำเสียวไหลผ่านใน อ.บรบือ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม อ.สหัสขันธ์ อ.เกษตรวิสัย อ.บhumรัตน อ.โพนทราย และ อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด แล้วไหลลงแม่น้ำมูลที่ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ จำนวน 500 กว่าหมู่บ้านในเขต 8 อำเภอ 3 จังหวัด ครอบคลุมผู้เดือดร้อนประมาณ 500,000 คน

²²พรรคเอกภาพ, "ดินเค็มกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม" (กรุงเทพมหานคร : พรรคเอกภาพ, 2533), หน้า 2.

4.3.3 กรณีเปรียบเทียบผลประโยชน์และผลเสีย

4.3.3.1 ควรทำ/ไม่ควรทำ

จะเป็นได้ว่าผลได้จากการนำเกลือหินซึ่งเป็นวัตถุดิบอันสำคัญของอุตสาหกรรมของบริษัทไทยอาซายีโซดาไฟ บริษัทกระจกไทยอาซายี บริษัทไทยเซฟติกลาส และบริษัทไทยพลาสติก และเคมีภัณฑ์ซึ่งทำกำไรเฉลี่ยต่อปีไม่ต่ำกว่า 1,000 พันล้านบาท

ในขณะที่ผลเสียของการทำนาเกลือเพื่อที่จะนำเกลือหินมาทำประโยชน์ จะส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 500,000 คน และมีผลกระทบต่อพื้นที่การเกษตรทั้งหมด 318,750 ไร่ รวมถึงพื้นที่ป่าไม้ที่จะต้องถูกทำลายอีก 200,000 ไร่ ซึ่งความเสียหายที่ยังไม่รวมถึงผลเสียด้านคุณภาพ

แต่อย่างไรก็ตาม ที่โครงการเกลือหินและโซดาแอชเป็นโครงการอุตสาหกรรมของอาเซียนที่จะต้องใช้งบประมาณ 8,000 ล้านบาท (ประมาณการจาก พ.ศ.2527) เนื่องจากโครงการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีขั้นสูงและบุคลากรที่มีความสามารถโดยเฉพาะด้าน เพราะจากคำเปิดเผยของนักวิชาการของบริษัทกระจกไทยอาซายีกล่าวว่า ในการทดลองนำน้ำเกลือขึ้นมาเพื่ออุตสาหกรรมที่ต้องไม่ให้ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต้องใช้งบเงินแต่ละครั้งไม่น้อยกว่าร้อยล้านบาท

จากเงินลงทุนเพื่อเทคโนโลยีในการนำเกลือหินขึ้นมาใช้ประโยชน์นั้นจำเป็นต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมาก และถ้ามีการนำเกลือหินขึ้นมาใช้ประโยชน์จริงก็จำเป็นต้องนำเกลือหินขึ้นมาเป็นจำนวนมากเพื่อให้คุ้มค่าต่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของโครงการนี้ เพราะผลจากการศึกษาของ น.ส.จินดา จิราพัฒน์ (2528:128) ได้ศึกษาไว้ว่าถ้ากำลังการผลิตของเกลือหินเท่ากับ 1.2 ล้านตัน ซึ่งอยู่ภายใต้ข้อสมมติที่ว่าสามารถส่งออกเกลือหินไปขายต่างประเทศ และสนองต่อความต้องการภายในประเทศ อัตราผลตอบแทนของโครงการที่ได้คือ 23.4 ซึ่งสูงกว่าค่าเสียโอกาสของเงินทุนคือ 12 แต่ถ้ากำลังการผลิตของเกลือหินเท่ากับ 920,000 ตัน ภายใต้ข้อสมมติที่ว่าการผลิตเกลือหินนั้นจะมีเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของโรงงานโซดาแอชและใช้ภายในประเทศเท่านั้น โดยไม่สามารถจะส่งออกไปยังต่างประเทศได้ โครงการเกลือหินก็มีความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ เนื่องจากอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของโครงการนี้ คือ 354,000 ตัน ภายใต้ข้อสมมติที่ว่าการผลิตเกลือหินจะมีเพียงเพื่อสนอง

ตอบความต้องการของอุตสาหกรรมอื่นภายในประเทศเท่านั้น โดยไม่มีโรงงานโซดาแอส ปรากฏว่า อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของโครงการเกลือหินเท่านั้น -3.5 ซึ่งต่ำกว่าค่าเสียโอกาสของเงินทุน คือ 12 แสดงให้เห็นว่าโครงการเกลือหินไม่คุ้มค่าที่จะลงทุนซึ่งมีผลมาจากต้นทุนต่อตันของเกลือหินสูงขึ้น

อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของโครงการเกลือหินนี้ ถ้าผลิตน้อยก็ไม่คุ้มค่าที่จะเอาเงินทุนจำนวนสูงไปลงทุน แต่ถ้าผลิตมากก็จำเป็นต้องหาตลาดในต่างประเทศ ในขณะที่ผลการศึกษาด้านการตลาดเกลือหินพบว่า การส่งออกเกลือหินไปต่างประเทศอาจจะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากสมาชิกอาเซียน 2 ประเทศ คือ อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์มีการผลิตเกลือใช้เอง ส่วนมาเลเซียและสิงคโปร์ก็มีอุปสงค์ต่อเกลือในปริมาณที่จำกัด ในขณะที่ญี่ปุ่นซึ่งแต่เดิมก็เป็นตลาดส่งออกของไทย แต่ในปัจจุบันได้หันไปสั่งซื้อเกลือหินจากออสเตรเลีย เม็กซิโก และจีน เพราะเกลือหินของไทยมีคุณภาพต่ำแต่มีราคาแพง

ในขณะเดียวกันความต้องการภายในประเทศไทยก็มีค่อนข้างจำกัด ทั้งนี้ได้จากปริมาณและมูลค่าในรอบ 10 ปีนั้นมีการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นค่อนข้างต่ำ ซึ่งสามารถดูได้ว่าปริมาณของผลผลิตเกลือบางปีก็มีจำนวนที่น้อยมาก ทั้งมูลค่าดังกล่าวอาจจะกล่าวได้ว่าน่าที่จะมีการนำเข้าเกลือหินได้อย่างสบาย (จากตารางที่ 4.1)

เมื่อศึกษาถึงผลดีและผลเสียของการทำนาเกลือแล้ว การทำนาเกลือก็เป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่าไม่ว่าจะเป็นทางด้านปริมาณหรือคุณภาพก็ตาม ในขณะเดียวกันถ้ารัฐบาลมีมาตรการที่ชัดเจนที่จะห้ามการทำนาเกลือในบริเวณดังกล่าว พื้นที่การเกษตรจำนวน 3 แสนกว่าไร่ ก็สามารถทำให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรได้เช่นกัน และประชาชนในพื้นที่ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่นที่เคยเป็นมา

จากนโยบายของรัฐที่ต้องการแก้ไข พ.ร.บ.แร่ และ พ.ร.บ. โรงงานเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ารัฐมีความต้องการที่จะให้นำเกลือหินขึ้นมาใช้อย่างชัดเจนเพราะนายประมวล สภาวุฒ พล.ต.อ.ประมาศ อติเรกสาร นายบรรหาร ศิลปอาชา ซึ่งต่างก็เป็นอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ต่างก็เร่งที่ให้นำ พ.ร.บ. ทั้ง 2 ฉบับเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรทั้งสิ้น

ถ้าการทำนาเกลือไม่ได้รับการคัดค้านจากประชาชนในพื้นที่ นักศึกษาและฝ่ายค้านที่เตรียมข้อมูลในเรื่องนี้เข้าสู่การอภิปรายไม่ไว้วางใจ ผลก็คือพรรคชาติไทยไม่กล้าพอที่จะนำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรในช่วงแรกที่ผ่านมา ทั้งๆ ที่ปัญหานี้ก็น่าจะถือได้ว่าเป็นปัญหาที่เร่งด่วนที่รัฐบาลมีความจำเป็นต้องเร่งแก้ไขปัญหานี้ที่เกิดขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงต่อมาพรรคชาติไทยก็ยังไม่กล้าพอที่จะนำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรอีก เพราะพรรคเอกภาพมีมติแสดงความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไข พ.ร.บ. ทั้ง 2 ฉบับของพรรคชาติไทยโดยตรง

จึงเห็นได้ว่าแม้ว่าการวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสีย จะปรากฏผลว่าผลได้น้อยกว่าผลเสียที่ได้รับ แต่บุคคลที่เข้ามาดำเนินการในเรื่องนี้คือผู้ที่ได้รับประโยชน์ทั้งยังเป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่งที่สามารถจะตัดสินใจในเรื่องนี้แม้ว่าจะไม่เด็ดขาดเลยก็เดี๋ยวกก็ตามที่

แต่การที่เหตุการณ์ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและระยะยาวเช่นนี้ก็เช่นเพราะว่านโยบายดังกล่าวได้รับการคัดค้านจากประชาชน นักศึกษาและฝ่ายค้านซึ่งพยายามคัดค้านการตัดสินใจของรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวกับการแก้ไข พ.ร.บ. ทั้ง 2 ฉบับ ส่วนผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็เพราะบุคคลกลุ่มนี้จะได้รับผลประโยชน์จากการแก้ไข พ.ร.บ. ทั้ง 2 ฉบับนั่นเอง

ตารางที่ 3.1 ปริมาณและมูลค่าของเกลือหินภายในประเทศ

ปี	ผลผลิตเกลือ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)	ปริมาณที่ใช้ภายในประเทศ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)
2524	11,000	2.9	12,850	3.4
2525	11,000	3.0	11,300	3.0
2526	5,679	1.5	8,679	2.3
2527	9,850	2.6	9,075	2.4
2528	12,786	3.4	4,850	1.3
2529	2,000	0.5	3,600	1.0
2530	3,268	0.9	4,400	1.2
2531	5,670	1.5	6,200	1.6
2532	15,398	4.1	9,000	2.4

ที่มา : กองเศรษฐกิจและเผยแพร่ ฝ่ายเศรษฐกิจและวิจัย กระทรวงอุตสาหกรรม

4.3.3.2 ปัญหาของการตัดสินใจ

จุดสำคัญก็คือ ในขณะที่ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับความเดือดร้อนโดยตรง แต่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาล เพราะรัฐบาลไม่มีกำหนดนโยบายที่แน่ชัดออกมาว่ามีความต้องการอย่างไร ในเรื่องนี้ ถึงแม้ว่ารัฐบาลทั้งสมัย พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ และ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ จะได้ออกคำสั่งให้ยกเลิกกิจการการทำนาเกลืออย่างเด็ดขาด แต่ในสมัยของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ กลับมีการฝ่าฝืนคำสั่ง และยังมีกิจการลักลอบทำเพราะเมื่อผู้กำกับการจังหวัดมหาสารคามได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ปกครองมหาสารคาม ได้สำรวจพบว่าพื้นที่ทำนาเกลือมีไถดงเก็บเกลือขนาดใหญ่ ซึ่งมีการทำนาเกลืออย่างเปิดเผย โดยบริเวณที่มีการลักลอบทำนาเกลืออยู่ห่างจากสถานีตำรวจ อ.บรบือ เพียง 40 เมตร³¹ แสดงให้เห็นถึงกลุ่มนายทุนที่ทำการผลิตนั้นมีพวก สจ. และ ส.ส. บางคนหนุนหลังทำการต้มเกลือบนเนินบนโคก แล้วปล่อยกากเกลือให้ไหลลงสู่ลำน้ำเสียว

ทางตรงกันข้ามกับกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้ามารับซื้อเกลือสินเธาว์ หรือเข้ามาดำเนินการเองนั้น กลับได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่จากรายได้ของอุตสาหกรรมต่างๆ ที่ต้องพึ่งพาเกลือสินเธาว์ แต่ไม่ได้มีการเสียค่าใช้จ่ายในเรื่องป้องกันผลกระทบอันเกิดขึ้นจากการทำนาเกลือ

ในขณะที่รัฐบาลไม่ได้มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการผลิตเกลือ และ โซดาแอชที่ชัดเจน ซึ่งก็คือการอนุญาตให้ทำเป็นอุตสาหกรรมในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง ซึ่งเป็นที่เหมาะสมทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม แต่ปรากฏว่ารัฐบาลในชุดของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีกลับมีความพยายามที่จะแก้ไขเพิ่มเติม พรบ. โรงงานและ พรบ.แร่ ซึ่งทั้ง 2 พรบ. จะมีผลทำให้การทำนาเกลือสามารถทำได้ทุกที่ ซึ่งสามารถทำได้ทุกครัวเรือน ซึ่งการอนุญาตให้ทำนาเกลือสินเธาว์นี้ จะเป็นภัยที่ผลทำให้อีสานกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด²⁶

²⁶อดุล วิเชียรเจริญ, "บทความคุ้มครองกฎหมายแร่ฉบับใหม่จะช่วยให้อีสานเป็นทะเลทราย." เอกสารในการสัมมนาเรื่องวิเคราะห์ พ.ร.บ.แร่ฉบับใหม่แก้ไขใหม่กับอนาคตเกษตรกรรมภาคอีสานเสนอที่รัฐสภา 22 มิถุนายน พ.ศ.2533. (อัดสำเนา)

4.3.3.3 จุดที่เป็นปัญหา

สิ่งที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ของลำน้าเสียก็คือ การแก้ไข พ.ร.บ. โรงงาน และ พ.ร.บ. แร่ ซึ่งทั้ง พรบ. ทั้งสองก็ได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องของพรรคชาติไทยโดยการนำของ นายประมวล สภาวสุ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ใน พ.ศ. 2531 ซึ่งมี พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ของบ้านเมืองนายกรัฐมนตรีคนใหม่ของรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ ก็เกิดขึ้น โดยมีนายบรรหาร ศิลปอาชา มาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ทั้งยังได้มีการขอแก้ไข พ.ร.บ. แร่ แต่ความคืบหน้าเกี่ยวกับการขอแก้ไข พ.ร.บ. แร่ ยังไม่ไปไหนก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในพรรคชาติไทยอย่างกระทันหัน โดยเกิดการสับเปลี่ยนบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมกับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ครั้งต่อมาผู้ที่มาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม คือ พล.ต.อ. ประมาธ อติเรกสาร แต่อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าร่าง พ.ร.บ. แร่ ไม่ได้ถูกปิดเรื่องเงียบแต่อย่างใด ผลปรากฏว่า พล.ต.อ. ประมาธ ยังได้นำเสนอเรื่องดังกล่าวต่อเลขาธิการคณะรัฐมนตรีทันทีหลังจากที่รับตำแหน่งไม่กี่สัปดาห์ต่อมา โดยทำหนังสือดังกล่าวเป็นเรื่องที่ด่วนที่สุดด้วยเช่นกัน

จากเงื่อนไขของเวลาที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ทำให้เห็นว่าพรรคชาติไทยได้ให้ความสำคัญเรื่องนี้เป็นอย่างมาก แม้ว่าการแก้ไข พ.ร.บ. โรงงาน และ พ.ร.บ. แร่ จะได้รับการคัดค้านจากฝ่ายค้านและประชาชนในพื้นที่ ส่วนสื่อมวลชนได้รับทราบเรื่องนี้ภายหลังและกลายเป็นกระบอกเสียงที่สำคัญต่อมาเพราะตลอดทั้งเดือนเมษายนและพฤษภาคม มีการเสนอข่าวเรื่องลำน้าเสียทุกวัน แต่อย่างไรก็ตามเรื่องนี้กลับไม่ได้รับการตอบสนองจากนายบรรหารและข้าราชการของกรมชลประทานหรือข้าราชการในพื้นที่ เพราะผลจากการตรวจเยี่ยมประชาชนในพื้นที่ปรากฏว่านายบรรหาร ไม่ได้กล่าวถึงกรณีการแก้ไข พ.ร.บ. ทั้ง 2 แต่อย่างใด แม้ว่าประชาชนจะซักถามเรื่องนี้ก็ตาม

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไข พ.ร.บ. โรงงานนั้น ผู้เขียนคงต้องอ้างถึงเหตุผลของผู้ที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าว ซึ่งเหตุผลนั้นนับว่าเป็นวัตถุประสงค์ของโครงการเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามสำหรับเหตุผลที่นายประมวลได้กล่าวถึงการขอแก้ไขเพิ่มเติม โดยกล่าวถึงเหตุผลว่า "เนื่องจากเกลือสามารถนำไปใช้ทั้งทางอุตสาหกรรมและการแพทย์ได้ทั้งเพื่อความเหมาะสมกับภาวะปัจจุบัน ขอให้มาตราที่กำหนดให้ใหม่นี้ได้ควบคุมการประกอบกิจการเกี่ยวกับเกลือโดยเฉพาะ" โดยมาตราดังกล่าวให้คุมถึงประเด็นการสูบน้ำเกลือจากใต้ดินขึ้นมาเพื่อนำไปต้มหรือตากทำเกลือสินเธาว์ด้วย ทั้งกฎกระทรวงข้อนี้ยังได้ควบคุมถึงการทำเกลือให้บริสุทธิ์เพื่อประโยชน์ทางการแพทย์และอุตสาหกรรมด้วยเช่นกัน

การแก้ไข พ.ร.บ. โรงงานนี้ดูเหมือนว่าจะทำให้อุตสาหกรรมเกลือจะต้องถูกควบคุมโดยกระทรวงอุตสาหกรรมโดยสิ้นเชิง ซึ่งต้องถือว่าเป็นสิ่งที่สำหรับผู้ที่นำเอาเกลือจากใต้ดินนำมาผลิตเป็นเกลือสินเธาว์จะต้องผ่านขั้นตอนของกระทรวงอุตสาหกรรม ในขณะที่เดียวกันกระทรวงอุตสาหกรรมสามารถที่จะเข้าไปควบคุมการทำงานของกลุ่บคคลที่ขอเข้ามาทำประทานบัตรได้ ทั้งเป็นการควบคุมการแผ่ขยายพื้นที่เกี่ยวกับการทำนาเกลือได้อีกทางหนึ่งด้วย

แต่เรื่องนี้ดูเหมือนว่าเรื่องคงจะไม่หยุดลงเท่านั้น เพราะเมื่อได้ก็ตามที่มีการแก้ไข พร.บ.ฉบับใดก็ตามที่มีผู้ได้รับประโยชน์จากการนั้นและเสียผลประโยชน์จากการนั้นเช่นกัน สิ่งที่ได้กล่าวข้างต้นอาจจะนับว่าเป็นประโยชน์สำหรับประเทศที่กระทรวงอุตสาหกรรมจะสามารถควบคุมอุตสาหกรรมเช่นนี้ไว้ได้ ส่วนผลเสียที่จะเกิดขึ้นนัยกึ่งที่ข้อความในกฎหมายที่มีการแก้ไขเช่นนั้น ทั้งการแก้ไข พ.ร.บ. โรงงานนี้ยังมีผลทำให้เกิดการผูกขาดมากขึ้น เพราะในประเทศไทยมีบริษัทที่ได้รับประทานบัตรถูกต้องตามกฎหมายเพียง 2 บริษัทเท่านั้น และบริษัททั้ง 2 ได้แก่ บริษัท สหศรีชัยเคมีคอลส์ จำกัด และบริษัท กระจกไทยอาชาสี จำกัด ทั้งผู้ถือหุ้นของบริษัททั้ง 2 ต่างก็มีพรุชาติไทยเป็นผู้ถือหุ้นด้วยกันทั้งสิ้น ทั้งเมื่อมีการแก้ไข พ.ร.บ. ฉบับนี้สำเร็จ บริษัทที่จะได้รับประทานบัตรมากขึ้นก็คือบริษัททั้งสองนั่นเอง

สำหรับประเด็นที่มีการแก้ไข พ.ร.บ. โรงงานนี้ดูเหมือนว่าจะไม่ได้ถูกยกมาอ้างเป็นประเด็นของความขัดแย้ง ในขณะที่ประเด็นของการแก้ไข พ.ร.บ. นี้ นั้น ถูกพบว่ามี ความขัดแย้งในเรื่องน้อยอย่างกว้างขวาง ซึ่งในเรื่องความขัดแย้งที่ผู้เขียนจะนำเสนอจะกล่าวเป็นรายมาตราที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมพร้อมทั้งอ้างเหตุผลของหน่วยงานที่ต้องการให้เกิดการแก้ไข

จุดเริ่มต้นของกฎหมายที่ต้องการให้เกิดการแก้ไขคือมาตราที่ 4 ซึ่งได้ระบุความหมายของคำว่า "แร่" ไว้ในได้มีการขอให้เพิ่มความหมายเพิ่มเติมจากเดิม โดยให้รวมคำว่า "เกลือหินน้ำเกลือใต้ดิน" แต่ไม่ได้ให้รวมถึง เกลือสินเธาว์ โดยที่หน่วยงานคือกระทรวงอุตสาหกรรม ด้วยเหตุผลที่ขอแก้ไขคือ เพื่อต้องการควบคุมให้มีการขุดเจาะนำเกลือใต้ดินเพิ่มมากขึ้น ประเด็นนี้ถ้าจะมองในแง่การแก้ไขกฎหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์แล้วคงจะมองได้ว่าตามเหตุผลที่ขอมามีสิ่งที่ เป็นข้อที่น่าสังเกตุก็คือการที่ไม่รวมเอาเกลือสินเธาว์ไปเป็นแร่ด้วย และไม่มีคำนิยาม "เกลือสินเธาว์" ไว้ในกฎหมายว่าหมายถึงถึงสิ่งใดทั้งๆ ที่คำว่า "เกลือสินสมุทร" และ "เกลือสินเธาว์" ตามความหมายของคำตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกล่าวถึงความหมายของคำว่า เกลือสินเธาว์ไว้ว่าเป็นเกลือบก เกลือที่ขุดมาจากบ่อ และคำว่าสินเธาว์เป็นคำนามมาจากภาษาบาลี ซึ่งหมายถึงเกลือที่ได้มาจากแผ่นดิน ตรงข้ามกับที่ได้มาจากทะเล ดังนั้น คำว่าเกลือสินเธาว์จึงตรงกับคำว่า rock salt ในภาษาอังกฤษ ซึ่งในระยะหลังมีผู้แปลคำต่อคำเป็นภาษาไทย

ว่า "เกลือหิน" ซึ่งเป็นคำที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แต่ก็ เป็นคำที่มีประโยชน์ เช่นเดียวกับความหมายในภาษาอังกฤษ²⁷ เพราะเกลือสินเธาว์นั้นมาจากผืนเกลือที่จับตัวกันเป็นชั้นฝัง อยู่ใต้ดิน คือ rock salt หรือเกลือหินหรือได้มาจากน้ำเกลือใต้ดินตามธรรมชาติที่ขุดเจาะน้ำขึ้นมาทำให้แห้งเป็นผลึกก็ได้ จากความหมายข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า เกลือหิน น้ำเกลือใต้ดิน เกลือสินเธาว์เป็นสิ่ง เดียวกัน เพียงแต่อยู่ในสภาวะที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง ตามความขัดแย้งนี้พบได้ว่าเป็นเจตนาที่จะเปิด ให้มีการทำเกลือสินเธาว์ด้วยวิธีใดก็ตาม โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับของ พ.ร.บ.แร่ฉบับนี้ ซึ่งนับเป็น ประโยชน์สำหรับชาวบ้านและนายทุนท้องถิ่น รวมไปถึงธุรกิจของบริษัทใหญ่ แต่เรื่องนี้กลับเป็นผลเสีย ต่อประเทศในส่วนของสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นอย่างแน่นอน

ในขณะเดียวกันกับการเพิ่มคำนิยาม "น้ำเกลือใต้ดิน" ลงไป ไม่น่าจะมีความ จำเป็นแต่ประการใด เพราะคำว่า "น้ำเกลือใต้ดิน" เป็นแร่อยู่แล้ว²⁸ ด้วยคำว่า น้ำเกลือใต้ดิน นั้นหมายความว่าน้ำที่เกิดจากการละลายแร่เกลือหิน (กฎกระทรวงฉบับที่ 43 พ.ศ.2522) กำหนดว่า "เกลือ" เป็นแร่มี 2 ประเภท คือ น้ำเกลือใต้ดินที่เกิดจากการละลายตามธรรมชาติจากน้ำใต้ดินและ น้ำเกลือหินใต้ดิน ซึ่งเกิดจากมนุษย์นำขึ้นมาด้วยการใช้น้ำจืดอัดลงไปละลายผืนแร่เกลือหินใต้ดิน ดังนั้น "น้ำเกลือใต้ดิน" จึงเป็นแร่ซึ่งมีสภาวะเป็นสารละลาย

แต่อย่างไรก็ตามถ้าหาก "น้ำเกลือใต้ดิน" ไม่เป็นแร่แล้วเหตุใดรัฐบาลต้อง ออกประทานบัตรทำเหมืองเกลือให้บริษัททั้ง 2 ทั้งน้ำเกลือใต้ดินยังได้รับวินิจฉัยว่าเป็นแร่ ตามมาตรา ที่ 4 ของ พ.ร.บ.แร่ พ.ศ.2510 ด้วยทั้งคำวินิจฉัยของกรมทรัพยากรธรณีที่ได้มีหนังสือที่ ออก 0302/3161 ลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2531 ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมาว่าการทำนาเกลือโดยเจาะบ่อน้ำบาดาลไปใต้ดินแล้วสูบน้ำขึ้นมาตากนั้นถือว่าเป็นการกระทำผิด พ.ร.บ.แร่

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 4

²⁸ วีระ ชันธิวิทย์, "ซ่าแหละร่าง พ.ร.บ.แร่แผนการและวิกฤตการณ์ในอนาคต." ใน ข่าวพิเศษ, หน้า 31-32.

และจากมาตราเดียวกันที่ได้กำหนดไว้ว่าด้วยความหมายของคำว่า "ทำเหมือง" จะไม่รวมถึงการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินและการขุดหาแร่รายย่อยหรือการร่อนแร่ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง นั้นก็หมายความว่า การขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินและการขุดหาแร่รายย่อยหรือการร่อนแร่ไม่ใช่วิธีการทำเหมือง ตาม พรบ.แร่ ดังนั้น ขั้นตอนการขออนุญาตและมาตรการที่จะใช้ควบคุมแล้กลดน้อยลงไป สามารถจะ กระทบการได้ง่ายยิ่งขึ้นไปอีก 29 ซึ่งเรื่องนี้ดูเหมือนจะสอดคล้องกัน ในความคิดเห็นของนักข่าวที่ลงไปดู ในพื้นที่ว่า การพยายามกำจัดนายทุนรายเล็กที่ขุดหาเกลือออกไป แต่ยังคงต้องใช้แรงงานในพื้นที่ราคาถู กของการเข้ารับซื้อก็มีเพียง 2 บริษัทใหญ่เท่านั้นซึ่งได้รับประทานบัตรที่ถูกต้องกฎหมาย

ผลจากการแก้ไขเพิ่มเติมความหมายของคำว่า "ทำเหมือง" ซึ่งไม่ได้รวมถึงการ ขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดิน และการขุดหาแร่รายย่อยหรือการร่อนแร่ นั้น มีผลทำให้ชาวบ้านโดยทั่วไปสามารถ ที่จะกระทบการขุดเจาะน้ำเกลือได้อย่างเสรีเช่นกัน โดยการขุดหาเกลือในพื้นที่ของเอกชนทั่วไปมีถึง 2,000 ไร่ ในขณะที่พื้นที่ในชลประทานมีเพียง 200 ไร่ โดยปริมาณการผลิตเกลือได้ 200 ตัน/ปี/ไร่ โดยที่ชาวบ้านซึ่งเข้าไปรับจ้างขุดหาเกลือจะมีรายได้ประมาณ 150-200 บาท/ตัน 30

ได้มีการตั้งข้อสงสัยเกิดด้วยการแก้ไขคำนิยามของคำว่า "ทำเหมือง" ด้วยการ ยกเว้นให้ไม่รวมถึงการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินนั้นอธิบายได้ว่า ต้องการให้การทำเหมืองเกลือหินต่อไป ทำได้โดยง่าย มีเงื่อนไขน้อยกว่าการทำเหมืองตาม พรบ.แร่ 2510 และจากกฎกระทรวง ฉบับที่ 28 พ.ศ.2517 ซึ่งเคร่งครัดทั้งเรื่องการสำรวจแร่การกำหนดแผนงานและวิธีการสำรวจ การอนุรักษ์แร่ (เฉพาะการทำเหมืองเกลือ อธิบดีกรมทรัพยากรธรณีกำหนดวิธีการทำเหมืองละลายแร่ (Salution Mining) แผนผังโครงการทำเหมืองโดยมีวิศวกรผู้ได้รับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพวิศวกรรับรอง ตลอดจนตั้งกฎควบคุมการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเหมืองหรือแผนผังโครงการทำเหมือง

29 ปรีชา เล่ห์เกะรัก, "กลยุทธ์ทำเกลือเป็นแร่ใครได้ประโยชน์กันแน่," ใน ประชาชาติธุรกิจ, ชลิต กิตติญาณทรัพย์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2533), หน้า 35.

30 ปรีชา นุคาลัย, "กรณีขอลเกลือบรือ," ใน ผู้จัดการ, สนธิ ลิ้มทองกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2533), หน้า 10.

ขณะเดียวกันได้มีการเพิ่มเติมคำนิยามคำว่า "เขตเจาะน้ำเกลือใต้ดิน" หมายความว่า การกระทำแก่พื้นที่ไม่ว่าจะเป็นที่บกหรือที่น้ำเพื่อให้ได้มาซึ่งน้ำเกลือใต้ดินที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่มิได้หมายความรวมถึงการทำเหมืองแร่เกลือหินด้วยวิธีเหมืองละลายแร่ วิธีการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินนี้ ตามหลักวิชาการแล้วจะเป็นวิธีการที่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากกว่าวิธีการทำเหมืองแร่ ทั้งการกำหนดคำนิยามที่ว่า "การขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดิน" ตามกฎหมายใหม่นี้ ไม่มีชื่อ ไม่ทราบจะเรียกว่าวิธีการทำเหมืองวิธีใด ทั้งวิธีการนี้เป็นวิธีการลงทุนที่น้อยที่สุดและ ไม่มีความจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ฉะนั้นจะเป็นข้อสังเกตที่น่าสงสัยและถือว่าเป็นผลเสียต่อประเทศ แต่นับว่าเป็นผลดีต่อนักธุรกิจที่สามารถจ้างวานให้ผู้อื่นทำได้ และนักธุรกิจทั้ง 2 บริษัท เป็นผู้รับซื้อน้ำเกลือใต้ดินนั่นเอง เพราะถ้าทำเป็นเกลือบริสุทธิ์แล้วก็จะกลายเป็นว่าบุคคลนั้นจะต้องทำเป็นโรงงานซึ่งต้องมีการลงทุนที่สูง ทั้งยังต้องได้รับอนุญาตซึ่งจะเป็นการยากอย่างยิ่ง ถ้าบุคคลนั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางการเมืองเพื่อการขอใบอนุญาต

สำหรับหมวด 5 ทวิ มาตรา 91 ที่กล่าวถึงการควบคุมการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดิน ซึ่งกำหนดไว้ว่าห้ามมิให้ผู้ใดขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินในระดับความลึกเกินกว่าที่รัฐมนตรีกำหนด โดยประกาศราชกิจจานุเบกษา ทั้งยังกล่าวด้วยว่ากรณีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยส่วนตัวของประชาชน ในท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง ให้รัฐมนตรีมีอำนาจกำหนดความลึกของการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินให้แตกต่างไปจากที่กำหนดไว้ได้ ประเด็นนี้จะทำให้ปัจจัยทางการเมือง เข้ามามีส่วนตัดสินใจอย่างเห็นได้ชัด เพราะการกำหนดความลึกนั้นถ้าลึกไม่ถึงระดับที่กำหนดก็ไม่ต้องมีใบอนุญาต ซึ่งจุดนี้เป็นอำนาจของรัฐมนตรีที่จะสามารถอนุญาตหรือไม่ก็ได้ ทั้งยังเป็นปัญหาการตีความร่างมาตรานี้ด้วย ส่วนประเด็นที่กล่าว "เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยส่วนตัว" ก็เท่ากับว่าได้ให้อำนาจล้นฟ้า ทั้งคำว่า "ประโยชน์เพื่อใช้สอยส่วนตัว" ก็ไม่มีคำนิยามที่ชัดเจน ซึ่งจะนำมาซึ่งการตัดสินใจส่วนตัวได้อย่างไม่มีปัญหา

ทั้งตามมาตรา 91 ทวิ วรรคสาม ซึ่งกล่าวว่าผู้ใดประสงค์จะขอรับใบอนุญาตขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินตามวรรคหนึ่ง ให้ยื่นคำขอต่อทรัพยากรธรณีประจำท้องที่หรือผู้ที่อธิบดีมอบหมายและให้ทรัพยากรธรณีประจำท้องที่หรือผู้ที่อธิบดีมอบหมายเป็นผู้ออกใบอนุญาตขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินในการอนุญาตผู้อนุญาตจะกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ไว้ในใบอนุญาตก็ได้ โดยใบอนุญาตดังกล่าวให้มีอายุไม่เกิน 3 ปี นับแต่วันออกซึ่งการกำหนดไว้เช่นนี้สำคัญมาก ทั้งยังเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดนาเกลือกระจายลกกลมในภาคอีสานอย่างรวดเร็ว เพราะสามารถออกใบอนุญาตได้โดยง่ายจากทรัพยากรธรณีประจำท้องที่ (ข้าราชการระดับ 7) หรือผู้ที่อธิบดีมอบหมาย ต่างจาก พ.ร.บ.แร่ พ.ศ. 2510 ที่กำหนดให้รัฐมนตรีเป็นผู้ออกประทานบัตรและมีกฎกระทรวงฉบับที่ 28 พ.ศ. 2517 ควบคุมการทำเหมืองเกลือหินอย่างเคร่งครัด และยังคงผ่านความเห็นชอบ

จากอธิบดีกรมป่าไม้ อธิบดีกรมประมง อธิบดีกรมทรัพยากรธรณี และเลขาธิการคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติอีกด้วย

ทั้งมาตรา 91 ตรี เพื่อประโยชน์ในการป้องกันมิให้มีการทรุดตัวของดิน และเพื่อป้องกันผลกระทบทางสภาวะสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดิน ให้รัฐมนตรีมีอำนาจกำหนดเขตควบคุมการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดิน และในเขตควบคุมการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินดังกล่าว ห้ามมิให้มีการอนุญาตให้ขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินต่ำกว่าระดับความชันต่ำที่รัฐมนตรีกำหนด ประเด็นที่น่าสนใจเพราะถือว่าเป็นประโยชน์ต่อประเทศ แต่เหตุใดไม่กำหนดให้การขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินทุกแห่งอยู่ในเขตควบคุมเฉพาะ เพื่อประโยชน์ของสาธารณชนและสภาวะแวดล้อม ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ยอมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เขตควบคุมเฉพาะและไม่มีเขต ปัญหาจะเกิดขึ้นในส่วนที่ไม่มีเขตควบคุมแน่นอน ซึ่งจะทำให้มีการทำเหมืองเกลือได้ตามใจชอบ และเกิดผลกระทบต่อประชาชนและสภาวะแวดล้อมอย่างกว้างขวาง

ในกรณีที่เห็นว่าการดำเนินการของผู้รับใบอนุญาตอาจจะเป็นอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน ให้ทรัพยากรธรณีประจำท้องที่มีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือหยุดการกระทำนั้นได้ หากฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท และรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งเพิกถอนใบอนุญาตนั้นเสียได้ (ตามมาตรา 91 เบญจ)

แต่จากมาตรา 91 เบญจ ให้น้ำหนักบัญญัติหมวด 1 บททั่วไปและหมวด 2 คณะกรรมการมาใช้บังคับกับการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินตามหมวดนี้ โดยให้ถือเสมือนหนึ่งว่าใบอนุญาตขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดินเป็นประเภทบัตร มิให้น้ำหนักบัญญัติในหมวด 3 ถึงหมวด 11 มาใช้บังคับกับการขุดเจาะน้ำเกลือใต้ดิน น้ำเกลือใต้ดินและเกลือที่ได้มาจากน้ำเกลือใต้ดินตามหมวดนี้ ความสำคัญอันสำคัญที่สุด ซึ่งจะทำให้รัฐขาดรายได้ และไม่สามารถควบคุมการดำเนินการ และผลิตผลจากการดำเนินการได้ เท่ากับว่า พ.ร.บ. แร่ พ.ศ. 2510 แทบับบังคับใช้ไม่ได้เลย ส่วนสาระสำคัญของหมวด 3 ว่าด้วยการสำรวจแร่ หมวด 4 การทำเหมือง หมวด 5 การขุดแร่รายย่อยและการร่อนแร่ หมวด 6 การซื้อแร่ การขายแร่ และการเก็บแร่ หมวด 7 การชำระค่าภาคหลวงแร่ การมีแร่ไว้ในครอบครอง และการขนแร่ หมวด 8 การแต่งแร่ หมวด 9 การประกอบโลหกรรม หมวด 10 การคืนค่าภาคหลวง และหมวด 11 การนำแร่เข้าหรือการส่งออกแร่ออกนอกราชอาณาจักร

ครั้นเมื่อสาระสำคัญของหมวด 3-11 ถูกยกเว้นและร่าง พรบ. แร่ ฉบับที่ขอแก้ไขนี้บัญญัติเพียงการชำระค่าภาคหลวงอย่างเดียว (ตามมาตรา 91 อัฐ) ประโยชน์รายได้ของรัฐจะต้องหายไปจากการที่ไม่มีบทบังคับการขนแร่ การซื้อแร่ การขายแร่ การมีแร่ไว้ในครอบครอง การนำเข้าหรือการส่งออกแร่ และรัฐก็ไม่สามารถควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ทั้งในเรื่องการสำรวจแร่ และการทำเหมือง เป็นต้น

ร่าง พ.ร.บ. แร่ฉบับแก้ไขนี้ถูกพบว่ามีค่านิยมที่สามารถให้อำนาจแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมได้อย่างไม่รู้จัก และจุดนี้เป็นจุดที่ไม่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์อย่างเฉพาะเจาะจงลงไป ซึ่งจุดนี้เองที่สามารถใช้อำนาจส่วนตัวเพื่อเป็นผลประโยชน์ทางการเมืองได้ ทั้งผลประโยชน์ทั้งทางด้านธุรกิจและทางการเมือง ได้ถูกทำให้สอดคล้องกันได้อย่างชัดเจนอย่างเห็นได้ ประกอบกับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมประเทศไทยไม่เคยปล่อยให้พรรคการเมืองอื่นเข้าไปมีอำนาจในส่วนของการกระทรวงนี้ได้เลย

4.3.4 การเมืองของเรื่องล่าน้ำเสีย

4.3.4.1 ตัวละคร

จุดเริ่มต้นของปัญหาคือการลักลอบทำนาเกลือ โดยนายทุนท้องถิ่นที่ลักลอบทำนาเกลือ จนกระทั่งมีผลทำให้เกิดการต่อต้านของเกษตรกรในพื้นที่ซึ่งการรวมตัวของเกษตรกรในพื้นที่นี้เกิดจากเกษตรกรต้องประสบกับความเดือดร้อนอย่างมากจึงจะสามารถรวมตัวได้อย่างนี้³¹ เหตุการณ์ได้เริ่มรุนแรงเมื่อชาวบ้านประมาณ 2,000 คน ได้เดินทางมาชุมนุมกันที่หน้า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2533 ซึ่งในการชุมนุมแต่ละครั้งก็ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำนักศึกษาจากส่วนกลางคือ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) และคณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ 16 สถาบัน (คอทส.)

ในขณะที่ประชาชนและกลุ่มนักศึกษาได้คัดค้านเรื่องการทำนาเกลือแล้ว และมีบางกลุ่มมีความต้องการที่จะให้รัฐบาลมีการสนับสนุนการทำนาเกลือให้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยให้มีการกำหนดมาตรการควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

³¹ ริงส์รค์ ธนะพรพันธ์, "กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย" บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ.2475-2530), (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 100.

ทางด้านรัฐแม้ว่าจะไม่มีนโยบายเกี่ยวกับเรื่องการทำนาเกลือออกมาอย่างเด่นชัด
 ทั้งยังได้มีการเตรียมการเพื่อการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ. โรงงาน และ พ.ร.บ. แร่และเตรียมผลิตภัณฑ์
 ร่างทั้ง 2 ผ่านความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรด้วยซึ่งจุดที่ถูกต้องก็คือการพยายามแก้ไข พ.ร.บ. ทั้ง
 2 โดยพรรคชาติไทยซึ่งมีนายบรรหาร ศิลปอาชา และ พล.ต.อ.ประมาท อติเรกสาร ซึ่งเป็นหุ้นส่วนใหญ่
 ของบริษัทที่มีความต้องการใช้เกลือสินเธาว์เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมกระจก

แม้ว่าจะมีการคัดค้านเรื่องการทำนาเกลืออย่างจริงจังจากชาวบ้าน แต่ ดร.
 ปริญญา นุตาสัย ได้เสนอว่าหากสามารถควบคุมผลกระทบจากกิจการการทำนาเกลือได้ และมั่นใจ
 ได้ว่าประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้วก็สมควรอนุญาตให้มีการทำนาเกลือได้
 แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ได้ถูก ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดร.เสนห์ จามริก และ
 นายทองใบ ทองเปาว์ ตั้งคำถามว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีความจริงจังและจริงจังในการควบคุมบริษัท
 ต่างๆ จริงหรือไม่ 32

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการนำ พ.ร.บ. ทั้ง 2 ฉบับเข้าสู่การพิจารณา
 ของสภาผู้แทนราษฎรก็ได้รับการคัดค้านจากประชาชน และความพยายามล่าสุดของรัฐมนตรีนว่าการ
 กระทรวงอุตสาหกรรม นายประมวล สภาวสุ ที่จะนำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาในการประชุมคณะ
 รัฐมนตรี แต่ปรากฏว่าทางนายเอกพร รักความสุข ส.ส.สกลนคร พรรคเอกภาพได้นำเรื่องนี้เข้า
 สู่การพิจารณาของการประชุมพรรค ซึ่งทางพรรคได้มีมติไม่เห็นด้วยกับร่าง พ.ร.บ. ทั้ง 2 ซึ่งหลัง
 จากนั้นนายประมวลก็ให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่งว่าจะแก้ไข พ.ร.บ. ทั้ง 2 ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ จึงนำ
 เรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี

32 ชลิต กิตติญาณทรัพย์, "กลยุทธ์ทำเกลือเป็นแร่ใครได้ประโยชน์กันแน่." ใน ประชาชาติ
 ธุรกิจ, หน้า 35.

4.3.4.2. จุดเน้นในการตัดสินใจ

จะเห็นได้ว่าในช่วงที่รัฐบาลได้มีการพิจารณาเรื่องการแก้ไข พ.ร.บ. ทั้ง 2 นั้นปรากฏว่า กลุ่มประชาชนและนักศึกษาได้ออกมาคัดค้านเรื่องนี้อย่างจริงจัง ทั้งยังมีพรรคการเมืองอย่างพรรคเอกภาพซึ่งมีสมาชิกสภาในภาคอีสานจำนวนมากซึ่งในขณะนั้นยังคงเป็นฝ่ายค้านอยู่ได้ร่วมกันโจมตีการกระทำในการแก้ไข พ.ร.บ. ทั้ง 2 ของรัฐบาลด้วย

เพราะในช่วงที่เกิดเหตุการณ์นี้เป็นช่วงที่สภาผู้แทนราษฎรยังเปิดสมัยประชุมอยู่ จึงมีความเป็นไปได้ที่ฝ่ายค้านอาจจะนำเรื่องนี้มาโจมตีซึ่งมีผลให้ภาพพจน์ของรัฐบาลเสื่อมเสียได้ และยังทำให้เรื่องนั้นกลายเป็นประเด็นทางการเมืองที่สามารถนำเข้าไปเล่นในสภาได้โดยถือว่าเป็นเรื่องที่จะกลายเป็นประเด็นไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาลได้เช่นกัน

ดูเหมือนว่าความพยายามในการแก้ไข พ.ร.บ. โรงงาน และ พ.ร.บ. แร่ จะมีความพยายามกระทำกันอย่างต่อเนื่องจากกลุ่มพรรคการเมืองอย่างพรรคชาติไทย ที่ขอคุมกระทรวงอุตสาหกรรมมาโดยตลอด แต่ผลประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับดูเหมือนว่าจะน้อยจนเกินไป ทั้งๆ ที่วัตถุประสงค์นี้มีความจำเป็นอย่างมากสำหรับอุตสาหกรรมภายในประเทศ

ในขณะที่เดียวกันพลังการสนับสนุนจากกลุ่มที่ต้องการให้มีท่าอุตสาหกรรมเกลือสินเธาว์ ก็เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมือง โดยแอบแฝงมาในฐานะเป็นฐานทางการเงินให้กับพรรคชาติไทย ทั้งสมาชิกพรรคบางคนที่มีอิทธิพลโดยตำแหน่งในพรรคชาติไทยก็ยังมีหุ้นส่วนในกิจการที่ต้องอาศัยเกลือสินเธาว์ด้วย

โดยจะเห็นได้ว่า ตลอดเวลาที่กลุ่มผู้คัดค้านออกมาต่อต้านการทํานาเกลือสินเธาว์นี้ ในระยะแรกมักจะไม่ได้ได้รับความสนใจเพื่อแก้ไขปัญหานี้แต่อย่างใด ทั้งเมื่อ พล.อ.ชาติชาย ออกประกาศห้ามดำเนินการทํานาเกลือในบริเวณดังกล่าวแล้ว แต่ก็ยังมีการลักลอบทํานาเกลือมาโดยตลอด ที่จับชั้นศาลเพื่อฟ้องร้องมีเพียง 2 คดีเท่านั้น และ 2 คดีก็ไม่ได้เป็นข่าวใหญ่โตแต่เพียงใด

เมื่ออำนาจต่อรองระหว่างพรรคการเมืองอย่างพรรคชาติไทยที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลรวมถึงกลุ่มซึ่งเป็นฐานทางการเงินให้การสนับสนุนการกระทำดังกล่าวแล้ว การลักลอบทํานาเกลือจึงมีอยู่ต่อไปโดยที่ผู้คัดค้านไม่สามารถกระทำอะไรได้มากในช่วงแรก

ต่อเมื่อกลุ่มชาวบ้านทนไม่ได้ต้องมีการเดินขบวนและปิดถนน จึงเริ่มมีการเจรจาดูเรื่องกันเพื่อตกลงถึงปัญหาที่เกิดขึ้น แต่ปัญหาดังกล่าวก็ไม่ได้ได้รับการแก้ไขเท่าที่ควร เพราะการลงโทษเอาผิดกับผู้ทํานาเกลือก็มีได้มีขึ้นอย่างจริงจัง

ทั้งกระแสการคัดค้านของกลุ่มนักศึกษาและพรรคการเมืองฝ่ายค้านอย่างพรรค
เอกภาพที่มี ส.ส.ภาคอีสานมากพอสมควร ได้หยิบยกประเด็นขึ้นมาพิจารณาในที่ประชุมพรรคถึงเรื่อง
การแก้ไข พ.ร.บ. โรงงาน และ พ.ร.บ. แร่ ทั้งยืนยันที่จะนำเรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญที่จะหยิบยก
ขึ้นมาเป็นประเด็นหลักในการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจด้วย

จึงมีผลทำให้พรรคชาติไทยไม่นำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร
ถึงแม้ว่าสมาชิกของพรรคพยายามนำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี แต่ก็ถูกพรรคเอกภาพโย
นายเอกพร รักความสุข ส.ส. สกลนคร ซึ่งเป็นบุคคลหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการเข้าร่วมรัฐบาลของพรรค
เอกภาพและเป็นกลุ่ม ส.ส. หนุมที่มีกลุ่ม ส.ส. ในพรรคเป็นพวกด้วยหลายคนอาจแสดงการคัดค้านพระราช-
บัญญัติดังกล่าว โดยไม่ยกมือสนับสนุนก็ได้

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าตัวละครของเรื่องที่ทำให้ โยบาย เรื่องนี้ยังไม่สามารถชัดเจน
ขึ้นมาได้ก็คือกลุ่มผลประโยชน์ไม่เป็นทางการซึ่งถือว่าเป็นฐานทางการเงินของพรรคชาติไทย และนักการเมือง
อย่างพรรคชาติไทย กับกลุ่มประชาชนที่คัดค้านการทานาเกลือและพรรคเอกภาพที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำ
ดังกล่าว

แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าการแก้ไข พ.ร.บ. โรงงาน และ พ.ร.บ. แร่ จะยังไม่ผ่าน
ความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรและยังไม่ได้เป็นกฎหมายที่สมบูรณ์ แต่อย่าลืมนึกไปว่าการทานาเกลือก็
ยังคงมีการทำกันต่อไป เพราะไม่มีการขัดขวางแต่อย่างใด